

Yrkesverksammas och ungdomars
muntliga framställningar

Etnicitet i ungdomsvården

Goran Basic

Etnicitet i ungdomsvården

Yrkesverksamma och ungdomars
muntliga framställningar

Goran Basic

Författarpresentation

Goran Basic är doktorand i sociologi vid Lunds universitet. Han har skrivit om krigets sociologi. Han deltog i processutvärderingen av vårdkedjeprojektet inom ungdomsvården (SiS forskningsrapport nr 5, 2009).

Beställs genom SiS hemsida: www.stat-inst.se
Rapport 1/10
ISSN 1403-1558

Tryck: Edita Stockholm 2010

Förord

När SiS utarbetade sin strategi mot diskriminering på grundval av etnisk eller religiös tillhörighet, sexuell läggning samt funktionshinder (dnr 10-772-2007), konstaterade man att kunskapen om förhållandena inom detta område var ytterst begränsade. Vid tidpunkten då strategin formulerades pågick heller inga forskningsprojekt som berörde ämnet men sedan dess har två projekt med denna inriktning startats. Resultat förväntas dock först om ett par år.

Under 2006–2008 hade SiS regeringens uppdrag att utveckla och pröva en förstärkt vårdkedja inom ramen för den vård som ges med stöd av Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Uppdraget kom att kallas för MVG-projektet (Motverka våld och gäng) och omfattade SiS ungdomsvård och 15 utvalda kommuner, främst i storstadsområdena. I anslutning till uppdraget gjordes en processutvärdering av forskare från Lunds universitet, baserat på intervjuer med ungdomar, föräldrar, i projektet anställda samordnare, socialsekreterare och institutionspersonal. Materialet var så rikt och omfattande att inte allt kunde utnyttjas i processutvärderingen och en "överskottsfråga" gällde just etnicitet och religiös tillhörighet. Detta väckte forskarens nyfikenhet och passade samtidigt väl in i SiS behov av mer kunskap på området. Därför beslöt man att analysera materialet särskilt ur en sådan synvinkel.

Analysen visar att de professionella, det vill säga behandlare och socialtjänsten, använder referenser till etnicitet när de ska försöka förstå eller förklara ungdomars och deras familjers beteende. Ungdomarna själva och ibland deras familjer använder referenser till etnicitet som ett verktyg i samspelet – antingen för att uppnå olika saker eller som förklaring till upplevda brister i vård- och behandlingsinsatser. Referenser till etnicitet kan användas för att skapa såväl distans som gemenskap och tolkningen är situationsberoende. I rapporten tar författaren också upp betydelsen av språk- och kommunikationsproblem och vilken roll en tolk kan ha i sammanhanget. Den avslutas med ett antal förslag till diskussion i det fortsatta värdegrundsarbetet inom SiS.

Rapporten är skriven av doktorand Goran Basic vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet, som också analyserade intervjumaterial i processutvärderingen av MVG-projektet. Utvärderingen är publicerad som SiS forskningsrapport nr 5, 2009.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Ewa Persson Göransson'. The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke at the end.

Ewa Persson Göransson
Generaldirektör

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	7
1 Inledning	9
Syfte och frågeställningar	10
Analytiska utgångspunkter	10
Metod	12
Intervjuer	12
Fältobservationer	15
Strukturering och disposition	17
2 Myndighetspersoner	19
Etnicitet som förklaring för placeringar	19
Kultur som etnicitetsmarkör	22
Etnicitet och klass i olika bostadsområden	26
Praktiska svårigheter under yrkesutövandet	30
Etniska markörer på ett möte	36
Tillskrivna egenskaper och ideal	39
Tolkar	41
3 Ungdomar och föräldrar	49
De professionella	50
Kultur som etnicitetsmarkör	52
Mat – En konfliktskapande identitetsmarkör?	54
Hur används tillskrivna egenskaper?	56
Språket som etnicitetsmarkör	58
Diskrimineringsbeskrivningar	63
4 Avslutning	71
De professionella	71
Ungdomar	72
Studiens begränsningar och obesvarade frågor	73
Referenser	75
Bilaga: Förslag på strategier i det fortsatta värdegrundsarbetet inom Statens institutionsstyrelse	79

Sammanfattning

I denna studie analyseras muntliga etnicitetsgestaltningar hos olika aktörer i ungdomsvården. Undersökningen uppmärksammar etniciteten när den uttrycks verbalt och icke-verbalt, *hur* den uttrycks samt i *vilka situationer* kategoriseringar synliggörs implicit eller explicit.

Studiens syfte är att analysera *när* och *hur* etnicitet aktualiseras genom kategoriseringar i ungdomsvården, att uppmärksamma hur dessa kategoriseringar markeras samt påvisa hur berättarens egna etniska identitet formas och upprätthålls genom olika markeringar.

Rapporten bygger på 109 intervjuer som genomförts med olika aktörer i ungdomsvården samt de fältanteckningar jag fört i anslutning till de olika mötena, spontana samtal före och efter intervjuerna, och i anslutning till besöken på de olika institutionerna, arbetsplatserna, m m.

Etnicitet används explicit såväl som implicit, såväl av ungdomarna själva som av de professionella, och i inbördes relationer inom respektive kollektiv samt mellan kollektiven. Vanligast används etniciteten som en förklaring och som ett verktyg i samspelet, d v s det används för att uppnå olika saker eller att betona eller framhäva en önskad bild.

De professionella använder etniciteten när de förklarar ungdomars agerande, de jämför sig även med kollegor i termer av vem som visar störst etnisk hänsyn eller vem som kan mest om etnicitet. Etniciteten bildar här en arena för självpresentation: man framställer sig som "kulturellt kompetent" i relation till andra.

Ungdomarna använder också etnicitet när de skall berätta om placeringar, den sociala kontrollen på institutionen, diskriminering, kärleksrelationer, m m. Institutionslivet blir på så sätt etniskt laddat men denna definition delas inte alltid av andra aktörer. Det bemötande som ungdomar tolkar som etnisk diskriminering kan personalen anse vara självförvällat, t ex på grund av påstådd misskötsamhet. Etnicitet är en omstridd markör i detta sammanhang och därmed ett potentiellt vapen i samspelet. Detta tydliggörs särskilt genom etniskt färgade svordomar och tilltal vilka ungdomarna upplever som ett instrument för nedvärdering.

Ibland framställs etnicitet som en resurs, en tillgång för aktörer i ungdomsvården för att begripliggöra och genomföra olika situationer och projekt. Det som görs begripligt och genomförs (eller sägs ha genomförts) blir inte sällan problematiskt ur aktörernas synvinkel. Att detta sker behöver inte ses som något problematiskt i sig, snarare tydliggör det hur aktörer använder etnicitet för att synliggöra problem.

I Inledning

Sverige är ett land med många invånare som har annan etnisk bakgrund än den svenska.¹ Betydelsen av etnicitet och etnisk bakgrund är inte längre entydig i dagens Sverige, den kan vara allt från ett oöverstigligt hinder till en framgångsfaktor inom ett och samma samhällsområde.² Etnicitetsfrågor är högaktuella inom samhällsdebatten och forskningen.³

Att individer med annan etnisk bakgrund än majoritetsbefolkningen å ena sidan står för en något högre andel av brottsligheten⁴ och å andra sidan är mer utsatta än majoritetsbefolkningen är en beskrivning som stämmer för flera länder.⁵ I Sverige är unga män med annan etnisk bakgrund än den svenska överrepresenterade inom olika former av samhällsvård.^{6 7}

Denna rapport utgör en redovisning av ett uppdrag som jag fick av Forsknings- och utvecklingsenheten vid Statens institutionsstyrelse (SiS). Uppdraget bestod i att, under en tvåmånadersperiod (april och maj 2009) granska och urskilja etnicitetsmarkörer i det empiriska material som samlats in under intervjuer och möten med aktörerna i ett samarbetsprojekt i ungdomsvården (MVG-projektet).⁸ Tanken var att studien skulle ge några förslag på strategier i det fortsatta värdegrundsarbetet inom SiS.⁹

¹ Statistiska centralbyrån (2008), s. 13–30.

² Molina (2006), s. 183–93.

³ Se t ex Otterbeck (2000); Räthzel (2000); Gerholm (2002); Magnússon (2002); Bredström (2003); Angerd (2004); Roosvall (2005); Bråmås, Andersson (2005/2006); Statens offentliga utredningar (SOU 2006:79); Gruber (2007); Högdin (2007); Lill (2007); Hammarén (2008).

⁴ von Hofer et al (1998); Ring (1999).

⁵ Enligt rapporten *Ofärd i välfärden* har 4.8 procent svenskfödda utsatts för våld jämfört med 6.4 procent utlandsfödda (SOU 2001:54, s. 248). Det är även en större andel utlandsfödda som inte vågar röra sig ute på grund av rädsla för att bli utsatt för våld jämfört med svenskfödda (25 procent respektive 15 procent; *ibid.*, s. 239).

⁶ Ungdomar som utsätter sig själva för risk (genom missbruk, kriminalitet, deltagande i kriminella gäng, m m) samt ungdomar som är i behov av skydd (till exempel ungdomar som har en utsatt situation i hemmet) placeras ibland av socialtjänsten på SiS särskilda ungdomshem eller på institutioner i privat regi, så kallade HVB-hem (Hem för vård eller boende).

⁷ Se socialstyrelsens tabellbilaga, tabeller nummer 1, 4, 7, 10 och 13, (http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/03BDAC8A-E918-4F20-A461-18A30B7E37DB/11055/Tabeller_2008449.xls,090316); Arneng (2006), s. 3, 16; Dahlström (2009), preliminära resultat.

⁸ Projektet *Motverka våld och gäng* (MVG-projektet) var ett samarbetsprojekt mellan Statens institutionsstyrelse och femton utvalda kommuner som pågick från den första juli 2006 till den sista december 2008. I projektet anställdes en ny yrkeskategori, MVG-samordnarna. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet utförde en processutvärdering av projektet. (<http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=6918,081201>.)

⁹ Se bilaga.

Studien baseras på insamlade och analyserade intervjuer med de olika aktörerna inom ungdomsvården; ungdomar, föräldrar, MVG-samordnare samt representanter för socialtjänst och institutioner. Dessutom har jag använt fältanteckningar från organiserade möten men också från informella samtal under resor, före och efter intervjuer, vid besök på institutioner, arbetsplatser och liknande.¹⁰

När jag granskade mitt empiriska material upptäckte jag att en del aktörer aktualiserade etnicitet i sina berättelser, trots att jag ställt frågor om andra ting. Etnicitet är inte alltid essentiellt utan används på skilda sätt i olika situationer. I denna undersökning, som alltså är en fortsättning och fördjupning av mina tidigare studier, ska jag försöka analysera vilken mening och betydelse etnicitet ges i ungdomsvården.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att utifrån det empiriska materialet beskriva och kartlägga *när* och *hur* de inblandade aktörerna inom ungdomsvården (ungdomar, föräldrar, samordnare, socialsekreterare, enhetschefer inom socialtjänsten och personal på de särskilda ungdomshemmen) aktualiserar etnicitet genom de kategoriseringar som markeras, formas och används i den språkliga diskursen. Syftet är också att uppmärksamma hur dessa kategoriseringar markeras (genom till exempel berättelser, gester, vardagligt agerande, svordomar, etc.), och hur den egna etniska identiteten formas och upprätthålls genom sådana markeringar.

Mina frågeställningar är:

1. Hur och när kommer föreställningar om etnicitet till uttryck i ungdomsvården?
2. Hur och när beskrivs betydelsen av etnicitet i ungdomsvården?

Analytiska utgångspunkter

Studiens allmänna utgångspunkt är ett etnometodologiskt¹¹ inspirerat perspektiv på människors berättelser som influerats av ett interaktionistiskt perspektiv på hur människor interagerar genom språk, gester och handling-

¹⁰ Se i Basic, Thelander och Åkerström (2009); Basic (2009 a,b,c,d).

¹¹ Enligt Harold Garfinkel (1967, 2002) är etnometodologi ett perspektiv med ett starkt intresse för det vardagliga och det praktiska. Det viktiga för etnometodologin är inte vad en social värld är utan hur den blir till, hur den sociala världen konstrueras. Etnometodologerna anser att tal och interaktion konstruerar den sociala världen istället för att vara exempel på vad den sociala verkligheten är. Det etnometodologiska perspektivet betonar betydelsen av världens utformande utifrån dess medlemmars interaktion och tolkning av den interaktionen. Människorna försöker att i varje situation förstå den givna situationen och de använder denna uppfattning när de konstruerar sitt eget handlande (Garfinkel 2002, s. 15–48). En viktig term inom etnometodologin är indexikalitet, som handlar om hur yttranden får olika meningar beroende av kontexten där det sägs eller individen som yttrar sig (Garfinkel 2002).

ar.¹² Undersökningen ansluter sig därmed till de diskursiva traditioner inom sociologin där muntliga berättelser betraktas som både erfarenhetsgrundade och narrativa.¹³ Utöver denna allmänna utgångspunkt fokuserar jag på etnicitet (i enlighet med uppdraget) som en särskilt relevant komponent i de specifika berättelser jag undersökt.

Enligt Hylland Eriksen (2000) är etnicitet relationsbetingad. Han ser etnicitet som ett perspektiv på sociala relationer mellan aktörer som upplever sig själva som kulturellt distanserade från medlemmar av andra grupperingar med vilka de har eller anser sig ha ett minimum av regelbunden interaktion. I enlighet med detta kan etnicitet också tolkas som en social identitet, om den grundas på en motsats i relationen till de andra. Hylland Eriksen anser att etnisk identitet gestaltas när aktörer aktualiserar sin egen, eller de andras, kultur, stam, nation, språk, religion eller hudfärg.¹⁴

Hylland Eriksen poängterar det nära sambandet mellan identiteter och sociala omständigheter. Identiteter kan förändras eftersom aktörernas tillvaro förändras. För att skapa den etniska identiteten krävs *en etnisk symbolik* som kan utgöras av ett språk, släktskapssystem, en religion eller livsstil. Allmänt sett blir en etnisk identitet mest väsentlig när den upplevs som hotad.¹⁵

Andra forskare utgår från liknande resonemang men gör mer preciserade tolkningar där etnicitet kopplas till upplevelser av t ex brottslighet, utsatthet och rädsla.¹⁶ Det finns också de som argumenterar för att individer genom interaktionen *skapar* etnicitet och att vi *görs* till "etniska" subjekt.¹⁷ En ytterligare uppfattning är att etnicitet är ett motsägelsefullt och ambivalent fenomen.¹⁸

¹² Enligt interaktionisterna är jaget (eller självet) en grundkonstruktion för identitetsskapande. En interaktionistisk förklaring av jaget bygger på två grundtankar: *självpreferens* och *rolltagande*. Självpreferensen handlar om att beteckna sig själv och, utvidgat, att beteckna objekt av alla slag, till exempel människor i olika grupper, idéer, åsikter, attityder med mera (Blumer 1969/1986, s. 78–100; Charon 2001, kap. 6). Den andra grundtanken kring jaget handlar om rolltagande. Att erkännas i våra roller är att erkännas i våra identiteter. Människorna i ett samhälle spelar under sitt liv en mängd olika roller inför olika publikers som resulterar i att jaget formas och förändras i varje social situation (Charon 2001, kap 8). Identiteten ses här inte som någonting statiskt utan som ett dynamiskt fält. Identiteten kan bli förhandlingsbar och även ligga på gränsen mellan olika kategorier. En och samma person kan använda sig av flera olika identiteter på samma gång t.ex. sin etniska-, yrkes- och könsidentitet. Exempelvis är identiteten, inom den symboliska interaktionismen, det namn vi ger oss själva. Identiteten är socialt konstruerad, det vill säga den kan ändras (Blumer 1969/1986, s. 10, 101–116; Charon 2001, kap. 6).

¹³ Riessman (1993); Potter (1996/2007).

¹⁴ Hylland Eriksen (1993/2000); se även Lill (2007), s. 192–194.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Rätzl (2000).

¹⁷ Lill (2007).

¹⁸ Yon (2000).

En viktig utgångspunkt i denna studie är att etnisk identitet inte alltid är närvarande som något väsentligt för en grupp eller individ. När väl etniciteten blir närvarande är den specifika betydelsen inte given. Den kan komma till uttryck när aktörerna gestaltar sin egen, eller de andras, kultur, stam, nation, språk, religion eller hudfärg, men även när flyktingströmmar i världen omtalas eller mat som en markör för religion aktualiseras.

Etnicitet kan inte analyseras frikopplad från andra relationer. Den opererar genom en rad interaktioner, där individen involveras på olika sätt. I sådana interaktioner aktualiseras ibland aktörernas köns- och klasstillhörighet.¹⁹ Dessa kategorier och maktrelationer mellan aktörer är inte homogena, utan finns till i relation till andra kategorier och maktförhållanden.²⁰

I denna studie uppmärksammas, förutom etnicitet, i viss mån också aktörernas köns- och klasstillhörighet. Dessa faktorer opererar ibland tillsammans i de berättelser jag undersökt. Det intressanta i sådana fall är att se när och av vem etnicitet aktualiseras tillsammans med kön och/eller klass.

Metod

Denna undersökning grundar sig på olika typer av empiriskt material, i huvudsak inspelade samtalsintervjuer och fältobservationer. Nedan följer en kort redogörelse för hur jag samlat in materialet samt en beskrivning av de iakttagelser jag gjort under fältarbetet.²¹

Intervjuer

Kvalitativt orienterade intervjuer genomfördes med 109 aktörer i ungdomsvården. Uppföljningsintervjuer genomfördes med 20 av dessa.

Jag strävade efter att ge de intervjuade utrymme att ta upp närliggande ämnen som de själva fann relevanta samt att själva intervjun skulle utspelas i en samtalsorienterad stil där jag som intervjuare tog på mig rollen som samtalspartner. Gubrium och Holstein (1997) benämner detta som en *aktiv intervju*.²² Att samtalen med aktörerna genomfördes på ett informellt sätt resulterade i att vissa ämnen inte alltid berördes samtidigt som andra ämnen aktualiserades utan att jag planerat detta (t ex etnicitet, klass och kön). Att en del intervjuade använde etnicitet, klass och kön i sina förklaringar gjorde att jag under andra halvan av projektet (under år 2008) ställde en del "triggerfrågor" kring dessa ämnen.

¹⁹ Se till exempel i Lill (2007) s. 109–134.

²⁰ de los Reyes & Mulinari (2005).

²¹ En del av fältanteckningarna som används i denna studie är skrivna av Joakim Thelander, en forskare som har deltagit i utvärderingen av MVG-projektet.

²² Gubrium och Holstein (1997), s. 123; Holstein och Gubrium (1997/1998), s. 113–129.

I tabellen nedan visas en specificering av de olika grupper som intervjuades:

	2007	2008	Kön/etnicitet ¹	Uppföljning (antal, tid)
Ungdomar	26	14	22 pojkar, 18 flickor 17 svenska, 23 annan	13 (av 40) Efter 3–12 månader
Föräldrar	4	4	8 kvinnor 4 svenska, 4 annan	4 (av 8) Efter ca 1 år
Socialtjänst	4 ss 4 ec	11 ss 3 ec	19 kvinnor, 3 män 21 svenska, 1 annan	
SiS-personal	8 ba 5 us 3 af	4 ba 1 us 1 af 1 fd vik	14 män, 9 kvinnor 19 svenska 4, annan	
MVG/HVB	5sam 2 prl 1 HVB	7 sam 1 prl	11 kvinnor, 5 män 14 svenska, 2 annan	3 samordnare (av 15 i MVG) intervjuades 2 ggr
Totalt	62	47		

Fyrtio ungdomar som jag träffade på SiS särskilda ungdomshem intervjuades.²⁴ Av de intervjuade var tjugotvå pojkar och arton flickor. Alla intervjuade var mellan 15²⁵ och 20 år gamla. 26 ungdomar intervjuades under 2007 och 14 under 2008. 17 av dem var etniska svenskar och 23 hade annan etnisk bakgrund.²⁶ Uppföljningsintervjuer genomfördes med tretton av ungdomarna efter tre till tolv månader.²⁷

Åtta föräldrar, samtliga mammor, vars barn varit placerade på särskilda ungdomshem intervjuades. Fyra av dem var etniska svenskar och fyra hade annan bakgrund. Fyra föräldrar intervjuades under 2007 och fyra under 2008. Uppföljningsintervjuer genomfördes med fyra av dessa efter cirka ett år.²⁸

Tjugotvå socialtjänstanställda intervjuades. Intervjugruppen utgjordes av sju enhetschefer och femton socialsekreterare. Nitton av dem var kvinnor och tre var män (25–65 år). Av de intervjuade från socialtjänsten var tjugoen etniska

²³ Enligt mina fältanteckningar (se avsnittet "Aktualisering av etnicitet").

²⁴ För att genomföra intervjuer med ungdomar och institutionspersonal besökte jag femton av de särskilda ungdomshemmen. (Det handlar om 15 administrativa enheter, men rent geografiskt besökte jag 18 institutioner placerade på olika orter.) Tjugotre olika avdelningar besöktes, ibland flera avdelningar inom en och samma institution. Jag besökte behandlingsavdelningar vid femton tillfällen, utredningsavdelningar vid sju tillfällen och vid ett tillfälle var jag på en akutavdelning. Under 2007 besökte jag behandlingsavdelningar elva gånger, utredningsavdelningar fyra gånger och en akutavdelning en gång. Under 2008 besökte jag fyra behandlingsavdelningar och tre utredningsavdelningar.

²⁵ Två ungdomar under femton år intervjuades, de var båda 14 år och 8 månader gamla.

²⁶ Bakomliggande fakta, som kön och etnicitet hos de intervjuade, grundas på mina fältanteckningar före, under och efter intervjuerna. Jag nedtecknade information om intervjupersonernas utseende, deras berättelse, deras namn och deras uttal (se avsnittet "Aktualisering av etnicitet").

²⁷ Se Basic (2009b).

²⁸ Se Basic (2009d).

svenskar och en hade annan bakgrund. Majoriteten av de intervjuade kom från någon av de större städerna, d v s Malmö, Göteborg eller Stockholm.²⁹ Fyra socialsekreterare och fyra enhetschefer intervjuades under 2007 och elva socialsekreterare och tre enhetschefer under 2008.³⁰

Tjugotre personer som arbetade på de särskilda ungdomshemmen intervjuades. Intervjugruppen utgjordes av tolv behandlingsassistenter, sex utredningssekreterare, fyra avdelningsföreståndare och en före detta vikarie. 14 av dem var män och nio kvinnor (25–65 år). 19 av de intervjuade var etniska svenskar och fyra hade annan bakgrund. Åtta behandlingsassistenter, fem utredningssekreterare och tre avdelningsföreståndare intervjuades under 2007 och fyra behandlingsassistenter, en utredningssekreterare, en avdelningsföreståndare och en före detta vikarie under 2008.³¹

Utöver de fyra presenterade intervjukategorierna intervjuades de femton anställda i projektet, d v s samordnarna och projektledningen, samt en anställd på ett HVB-hem. Elva av dem var kvinnor och fem var män (25–65 år). Fjorton av de intervjuade var etniska svenskar och två hade annan bakgrund. Fem samordnare, två från projektledningen och en HVB-personal intervjuades 2007 och sju samordnare och en från projektledningen 2008. Tre samordnare intervjuades två gånger.³²

De intervjuade fick garantier för att jag i publikationer och presentationer av undersökningens resultat skulle avlägsna namn liksom andra uppgifter som kunnat användas för att identifiera de berörda (detta gäller alla namn som nämns). I min analys har jag tagit bort eller förändrat namn på länder, landsdelar, kommuner, stadsdelar, transportsätt och annat som skulle kunna förknippa individer med olika fall.

De flesta av intervjuerna genomfördes enskilt, och några i grupp. En del uppföljningsintervjuer genomfördes per telefon. Under telefonintervjuerna samtalande jag med den berörda på ett informellt sätt och nedtecknade det sagda i citatform, vilket senare sammanfattades i ett dokument.

Diktafon användes vid alla intervjuer där intervjupersonen och jag träffades personligen. Inspelat material transkriberades inte direkt efter intervjuernas slut utan några dagar efteråt. För att minska den negativa effekten av tidsglappet skrev jag fältanteckningar i samband med intervjuerna. I dessa beskrevs kontexten där intervjuerna utspelades, det jag upplevde som väsentligt under intervjuernas gång samt en kort sammanfattning av intervjun.

²⁹ I Skåne intervjuade jag fyra anställda vid socialtjänsten, i Göteborg fem och i Stockholm tretton.

³⁰ Se Basic (2009a).

³¹ Se Basic (2009c), observera att intervjun med den f d vikarien inte analyserades i denna rapport eller i utvärderingen av MVG-projektet (se i Basic, Thelander och Åkerström 2009). Under projektets gång har denna person inte varit anställd inom SiS.

³² Se Basic, Thelander och Åkerström (2009).

Fältobservationer

Skilda situationer som upplevts i denna studie har nedtecknats i fältanteckningar.

Dessa skrevs ned medan intervjuerna utfördes, under möten inom projektets ramar men också vid samtal som förts under mina resor, före och efter intervjuerna, vid besöken på institutionerna, socialtjänstkontoren, m m. Ett 80-tal observationstillfällen har genomförts. Samordnarnas arbete observerades 70 gånger och referens- och arbetsgruppmöten 10 gånger.

Jag brukade skriva ned korta iakttagelser på papper eller på min hand, och dessa använde jag senare för att ytterligare textualisera respektive anteckning. Detta gjorde jag oftast redan samma dag (ofta när jag satt på tåget) och med hjälp av det nedtecknade och mina minnesbilder från observationstillfället skapades fältanteckningarna som en text.³³ Under analysen kodades fältanteckningarna³⁴ för att skydda aktörernas identitet.

Under mitt fältarbete har jag befunnit mig på många platser och mött många olika aktörer. Samordnare har t ex rest runt och träffat andra aktörer i ungdomsvården. De har bl a besökt ungdomar som placerats på olika ställen, ibland en bra bit från hemkommunen. Jag har i min tur följt efter samordnare, besökt ungdomarna och träffat andra involverade. Jag har varit närvarande ute på fältet vid många tillfällen och fältet har varit ett vittförgrenat sådant. I en del av mina fältanteckningar aktualiserades etnicitet som ett särskilt viktigt perspektiv.

Aktualisering av etnicitet

Vid de flesta tillfällena antecknade jag iakttagelser om aktörernas yttre attribut, t ex kön, om de talade svenska med eller utan brytning eller om de var ljusa eller mörka i ansiktet, mörkhåriga eller ljushåriga, rispade m m. Jag har velat ge förutsättningar för en aktörsorienterad bild, där aktörernas framträdanden kan betraktas som nyansrika och öppna för tolkning. I mina fältanteckningar beskriver jag ofta var aktören sitter/står under samtalet, hur inre och yttre miljöer ser ut (lokaler, institutioner, kontor, expeditioner m m) hur folk är klädda, hur tavlor ser ut m m.

En fältanteckning talar inte för sig själv, utan måste tolkas kontextuellt. Viktigt att poängtera är att en tolkning alltid är ofullständig. Såsom Gubrium och Holstein påpekar kan verkligheten ses som mångsidig. Varje tolkning är i grunden oavslutad och kan vidare tolkas.³⁵ Därför är det viktigt att göra anteckningar under fältarbetet. Fältantecknande i samband med utvärderingen av MVG-projektet i kombination med intervjuerna skapade överskottsinformation som möjliggjorde denna studie.

³³ Jfr Emerson, Fretz, Shaw (1995), s. 17–65.

³⁴ Datum och månadsnamn togs bort och kodnummer (01-99) lades till. Året (07 eller 08) stämmer överens med den ursprungliga versionen.

³⁵ Gubrium och Holstein (1997).

En del informanter uppmärksammade etnicitet i sina beskrivningar och det verkade som att det var jag själv som "triggade" fram etnicitet med min blotta närvaro. Jag är född i dåvarande Jugoslavien, nuvarande Bosnien och Hercegovina. Jag är varken ljushårig eller har ljus hy och jag talar svenska med brytning. I analysen uppmärksammas till exempel ungdomarna som själva aktualiserar min bakgrund och en mamma som använder sig av sydslaviska kraftuttryck blandat med svenska under intervjun.

Genomförandet av fältobservationer fick mig att reflektera över det som Karen Davies (1999) beskriver som förtrogenhetskunskap som betyder att informanten anser att forskaren är pålitlig nog att få dennes information om det fenomen som undersöks.³⁶ I mammans fall var sannolikt denna pålitlighet knuten till min etnicitet. Hade man skickat en forskare tillhörande en annan etnicitet hade informanten möjligen inte visat samma avslappnade inställning (som t. ex. möjliggör svärande).

Frågan är om min etnicitet kan ha påverkat datainsamlingen och mina tolkningar på olika sätt. För det första ville kanske en del informanter inte berätta allt; de tog möjligen för givet att jag redan kände till vissa saker eller antog att vissa åsikter eller teman var känsliga eftersom jag uppenbarligen inte är född i Sverige. En annan påverkan blir tydlig när man tänker på intersubjektiv adekvans, det vill säga mina möjligheter att förstå språket och dess konnotationer inom den miljö som studeras. Att förstå sydslaviska uttryck har gett mig en särskild ingång i några fall. Dessutom kan min härkomst också ha uppmuntrat till berättelser eftersom vissa informanter kan ha identifierat sig med mig.

Mitt sätt att använda eller "tänka" etnicitet skiljer sig inte särskilt mycket från andra aktörers sätt som exemplifieras i denna studie (se senare i analysen). Fältanteckningen nedan beskriver en vilsekommen forskare men ger också en bild av kategoriseringars betydelse vid aktualiseringen av etnicitet:

På bussen ser jag inte så många människor med svenskt utseende. De flesta klädesplagg jag ser är gamla och omoderna om man jämför med klädesplagg som kan ses t ex i Lund. Från busstationen kommer jag direkt in i ett köpcentrum som liknar Väla Centrum i Helsingborg. Jag upptäcker många restauranger med mat från olika kulturer och majoriteten av dem som sitter och äter har svenskt utseende, de är modernt klädda och ser ut som om de har olika administrativa arbeten. Majoriteten av dem som promenerar i centret liknar dock de människor som jag tidigare beskrivit på bussen liksom många yrkesarbetare med olika etnisk tillhörighet. Efter en halv timmes promenad är jag fortfarande kvar inne i köpcentret. Jag tillfrågar några personer om vägbeskrivning men de kan inte ge mig någon information om mitt mål. Till slut kommer jag ut ur byggnaden och ber en taxichaufför om hjälp. Han råder mig, på bristfällig svenska, att återvända till bussen och åka en station till i samma riktning. (...) Under min vistelse i den kommunen och under promenaden till socialtjänstens kontor träffar jag inte en

³⁶ Davies (1999) s. 133, 136, 141, 143.

enda person med svenskt utseende. (...) I kommunens centrum ser jag en restaurang, en pizzeria och två affärer där personalen pratar arabiska. Jag ser inte någon som liknar en etnisk svensk. Individerna som jag ser i centret verkar vara nyinvandrade från Mellanöstern och Afrika. Klädesplaggen som de bär avviker från de vanliga som man kan se på gatorna i Lund eller Helsingborg. (FA 0813)

Etnicitet synliggörs i fältanteckningen med kontrasteringen mellan kategorier – de med "svenskt utseende" kontra de andra som pratar "bristfällig svenska" (eller "pratar arabiska"). Framställningen görs genom att etnisk tillhörighet preciseras som klasspräglad. De med svenskt utseende beskrivs som modernt klädda och välsituerade ("ser ut som om de har olika administrativa arbeten"). De andra, med annan etnisk bakgrund än svensk, beskrivs som omodernt klädda, nyinvandrade och fattiga. Min poäng med att citera denna fältanteckning är alltså att visa hur även jag som forskare använder etniska och klassmässiga kategoriseringar.

Den ursprungliga tanken med denna studie var "Utvärdering av MVG-projektet", inte att bedriva en social- och urbangeografisk studie och ställa frågan: "Vem bor här?". Det jag såg och hörde under fältarbetet triggade mig att anteckna. Fältanteckningen ovan var förmodligen påverkad av det som jag förväntade mig att se och av det som jag faktiskt såg.

Strukturering och disposition

I denna studie har jag alltså använt mig av teknikerna intervju och observation. När jag granskade materialet, dvs när jag sökte efter framställningar av etnicitet i materialet, gjorde jag en tematisering för att lättare definiera de kategoriseringar som skapas i den språkliga diskursen. Tematiseringen utgick från studiens syfte; att försöka beskriva och kartlägga *när* och *hur* etnicitet aktualiseras genom kategoriseringar samt hur dessa kategoriseringar markeras symboliskt.

I rapportens *Inledning* presenteras studiens syfte och empiriska material. I kapitlet *Myndighetspersoner* skildras myndighetspersonernas framställningar där etnicitet, kön och aktörernas klasstillhörighet synliggörs. I avsnittet *Ungdomar och föräldrar* analyseras hur ungdomar och föräldrar aktualiserar etnicitet som särskilt viktig i sina beskrivningar. Här analyseras bl a hur ungdomar använder sig av etnicitet när de förklarar den sociala kontrollen på institutionen samt upplevelsen av diskriminering. Här synliggörs även aktörernas könstillhörighet. Studien avrundas med avsnittet *Avslutning*. Här återvänder jag till mitt syfte och diskuterar mina resultat.

*

Föreliggande rapport är resultatet av ett utvärderingsprojekt som finansierats av Statens institutionsstyrelse under åren 2007 och 2008. Projektet har engagerat en lång rad personer i ungdomsvården som varit mycket hjälpsamma och tillmötesgående. Jag vill därför rikta ett stort tack till de medverkande ungdomarna, föräldrarna, MVG-samordnarna, socialtjänstpersonalen och personalen på de särskilda ungdomshemmen för att de ställt upp på ett förtroendefullt sätt.

Ett kollektivt tack vill jag rikta till medlemmarna i Kriminalvetenskapligt nätverk vid Sociologiska institutionen i Lund som har diskuterat olika delar av mitt manuskript. Jag vill också tacka Maria Selvarajah–Martinsson, Markus Hansson och Veronika Burcar som har läst och kommenterat delar av denna rapport, samt Eva Andersson och Emir Mehmedović som hjälpt till med att finslipa språket i texten. Ett särskilt tack riktas till David Wästerfors och Malin Åkerström som verkade som en pådrivande kraft. De bistod med skarpögd läsning samt värdefulla och uppmuntrande synpunkter.

2 Myndighetspersoner

I detta kapitel skildras de professionellas framställningar där etnicitet, kön och klasstillhörighet hos aktörerna synliggörs. Här analyseras beskrivningar gjorda av socialsekreterare, enhetschefer inom socialtjänsten, anställda på de särskilda ungdomshemmen, MVG-samordnare samt anställda i olika kommunala behandlingsinstanser.

De intervjuade myndighetspersonerna i denna studie aktualiserar etnicitet när de beskriver de placerade ungdomarna och svårigheterna med sitt yrkesutövande. I deras beskrivningar gestaltas etnicitet när de berättar om aktörernas kultur, stam, nation, språk, religion och hudfärg.³⁷ Svårigheterna i yrkesutövandet avbildas i beskrivningar om invandrartäta områden där den etniska tillhörigheten hos invånarna aktualiseras. Bristande kunskaper i svenska språket hos ungdomar, föräldrar eller andra professionella samt religiöst förknippade önskemål från placerade ungdomar (t ex att följa ramadan) beskrivs som vanligt förekommande problem. Även betydelsen av tolkar uppmärksammas.

Etnicitet som förklaring för placeringar

”Minst 50 procent av ungdomarna kom från andra länder”

Under en intervju med en före detta vikarie aktualiseras etnicitet genom kategoriseringar. Etniskt svenska ungdomar jämförs med placerade ungdomar med annan etnisk bakgrund. De svenska ungdomarna framställs som kunniga i svenska språket och de anses ha en god inblick i det svenska rättssystemet i kontrast till ungdomar med annan bakgrund, vilka framställs som okunniga både vad gäller språket och det svenska rättssystemet.

Den intervjuade vikarien arbetade på två olika särskilda ungdomshem som behandlingsassistent. Han har bott i Sverige i 16 år. (FA 0809) Under intervjun uppmärksammar han etniciteten hos de placerade ungdomarna:

Goran: Kan du berätta nånting om de elever som du träffade på institutionen?

Vikarie: Det som jag märkte först, det som ... jag var nästan bes ... inte besviken men lite ledsen, det är ... det var minst 50 procent av de ungdomarna kom från andra länder, de var inte svenskar. (...) På SiS fanns säkert en del av dem som kanske inte mådde så jättebra speciellt de som kommer från andra länder som inte ens kan fatta vad det är som pågår, typ varför de sitter där ...

Goran: Menar du att de inte pratade svenska?

³⁷ Hylland Eriksen (1993/2000); Lill (2007), s. 192–194.

Vikarie: De pratade lite svenska men jag tror inte att de fattade helt och hållet vad det är som pågår. De fattar väl att de inte är hemma och så, men jag är inte säker på om de fick inblick i hela systemet.

Goran: Du menar lagar och så?

Vikarie: Aaa, men de svenska ungdomarna eller de som kunde bättre svenska hade bättre koll på sina rättigheter.

Att kategorisera betyder att begripliggöra olika företeelser.³⁸ Vikarien ovan kategoriserar när han dramatiserar sina känslor. Han visar sig förvånad och ledsen över den syn som mötte honom på avdelningen som han beskriver. Två kategorier jämförs i hans beskrivning; placerade svenska ungdomar och placerade "ungdomar som kom från andra länder". Svenska ungdomar beskrivs som kunniga om sina rättigheter under placeringen på institutionen i kontrast till ungdomar med annan etnisk bakgrund som, när det gäller rättigheter, beskrivs som okunniga.

Etniska attribut – Flyktingströmmar, stam, nation, religion och invandrarkillar

En stor del av de professionella som jag intervjuat i denna studie har arbetat länge inom ungdomsvården, de är inte nya på fältet. Under sitt arbetsliv har de träffat ett stort antal placerade ungdomar och denna kunskapskälla verkar ge näring till berättelser om ungdomarnas bakgrund som ibland grundas på skillnader och likheter mellan etniska kategorier.³⁹ Nedan beskrivs hur flyktingströmmarna i världen påverkar den etniska sammansättningen hos de placerade ungdomarna. I beskrivningarna aktualiseras betydelsen av ungdomarnas "stam", nation och religionstillhörighet.⁴⁰ Kategorin "invandrarkillar" jämförs med kategorin svenska killar och därmed beskrivs även aktörernas könstillhörighet som viktig i framställningen.

Under en intervju talar jag med en avdelningsföreståndare om betydelsen av de placerade ungdomarnas etnicitet. Han menar att ungdomarnas etniska bakgrund har marginell betydelse vid placeringen och att de flesta ungdomar placeras på samma grunder, oftast kriminalitet och missbruk. Ändå uppmärksammas i beskrivningen att ungdomar som placeras på institutioner "kommer från ett tiotal länder" och att ungdomar från övriga länder nästan aldrig placeras. Ungdomarnas stam och nationstillhörighet samt flyktingströmmar i världen aktualiseras som viktiga i framställningen:

Avdelningsföreståndare: Det som är intressant är att de ungdomar som placeras inte kommer från alla länder utan ungdomar som vi skriver in kommer från ett tiotal länder.

Goran: Mmm.

Avdelningsföreståndare: Övriga möter vi aldrig. Jag tror till exempel att jag ...

³⁸ Holmqvist, Holsanova (1995).

³⁹ Hylland Eriksen (1993/2000), s. 22; Lill (2007), s. 192–194.

⁴⁰ Hylland Eriksen (1993/2000).

Jag har varit med och behandlat flera tusen ungdomar, jag har aldrig haft nån från England eftersom den engelska stammen är så nära svenska. Jag har aldrig haft nån från Tyskland eee däremot har jag haft ett gäng finnar. (...) Det handlar ju främst om flyktingströmmar så man kan notera. De senaste åren så har vi haft ungdomar från forna Sovjetunionen i en sån omfattning som vi inte har fått tidigare, men då handlar det om rörelser i världen kan man säga.

Goran: Precis.

Avdelningsföreståndare: Forna Jugoslavien kom det också för ett antal år sen, ganska stort antal ungdomar. Tidigare så ... Nu är det mycket Irak.

Goran: Ja, precis.

Avdelningsföreståndare: För att det är mycket flyktingströmmar till Sverige från de länderna, det kan man läsa av så faktiskt. Men problemen är samma, kriminalitet och droger.

Citatet ovan ger en förklaring till varför ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk är överrepresenterade bland de placerade på institutionen. Framställningen görs med en etnisk framtoning, ungdomarnas "stam" och nationstillhörighet aktualiseras. Den engelska "stammen" i likhet med ungdomar som kommer från Tyskland placeras aldrig i samhällsvård. Förklaringen till detta är att de är så lika den svenska stammen, säger den intervjuade. Här missade jag dock att följa upp tankegången. Många svenska ungdomar är ju de facto placerade. Kanske menade han att engelska och tyska ungdomar inte har så stora problem i Sverige? En kontrast till den konstruktionen är framställningen om ungdomar som kommer från Finland, forna Sovjetunionen, forna Jugoslavien och Irak. De placeras i tidsmässiga intervaller och placeringarna är ibland beroende av "flyktingströmmar". Den generella anledningen för placeringar sägs vara kriminalitet och droger, här uppmärksammas inga skillnader mellan kategorierna.

Under en intervju med en grupp MVG-samordnare i slutet av 2008 diskuteras vissa generella skillnader mellan kategorier av placerade ungdomar. Framställningen görs genom att ungdomarnas religionstillhörighet och kön aktualiseras som särskilt viktiga i framställningen. Här omtalas "muslimska ungdomar", "invandrarkillar" och svenska killar. Jag ställer frågan: "Kan ni märka att ungdomar från olika etniska grupper kan förknippas med olika problem?"

Samordnare 1: Ska man hårdgeneralisera så tycker jag att jag har ungdomar som kommer från ... Många muslimska ungdomar har inget missbruk men däremot kriminalitet.

Goran: Mmm. Ofta är det kombinerat, missbruk och kriminalitet? (flera talar, otydligt)

Samordnare 2: Innan pratade vi om killar och tjejer, så hos killar är det missbruk och kriminalitet och hos tjejer är det mest självdestruktivt beteende. Mellan invandrarkillar och svenska killar som Elsa (Samordnare 1) säger, kriminalitet är mer aktuellt än missbruk hos invandrarkillarna.

Goran: Mmm.

Samordnare 2: Och de som är svenskar har mer blandproblematik.

Goran: Precis.

Samordnare 1: Sen är det också skillnad på invandrarkillar och invandrarkillar tänker jag. Sydamerikanska killar till exempel, där har vi jättemycket missbruk.

Kultur som etnicitetsmarkör

Varför så många? – Kultur och etnifierad social kontroll

Under intervjun med den ovan nämnda vikarien ges även en förklaring till varför det är så många ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk som är placerade på de särskilda ungdomshemmen. Orsaken finns enligt vikarien i den misslyckade "svenska invandrapolitiken" som resulterar i att individer med annan etnisk bakgrund än svensk "slussas in" i invandrantäta områden där avvikande kulturer uppstår i kontrast till den "svenska kulturen". I beskrivningen jämföras kulturen med en etnifierad social kontroll.

Goran: Har du nån synpunkt om varför det är så många invandrare som är ...

Vikarie: Jag har många synpunkter. (skratt)

Goran: Berätta. (...) Vad tycker du är anledningen?

Vikarie: Jag är ganska säker på att det är den svenska invandrapolitiken och det som de kallar för eee vad heter det? Integration.

Goran: Mmm.

Vikarie: Och aaa, det tror jag, att folk slussas in i vissa områden där man nästan inte alls kommer i kontakt med den svenska kulturen och då uppstår en helt annan kultur och det är andra regler som gäller, sen har de svårt att anpassa sig till de svenska reglerna. Sen tror jag att det också är på Lundbygård (en stadsdel där majoriteten av invånarna har annan etnisk bakgrund än svensk), att de ungdomarna de blir utlänningar, de känner underlägsenhet och de försöker ... med att va' lite tuffa och hamna i nåt gäng alltså.

I beskrivningen ovan aktualiseras kulturen som särskilt viktig och beskrivningen görs med etniska attribut. Vikarien framställer "den svenska kulturen" som en okänd företeelse för ungdomar i de invandrantäta områdena.

I vikariens berättelse jämföras kulturen med en etnifierad social kontroll ("svenska regler"). Vikariens resonemang är följande; i invandrantäta områden där det råder en annan kultur gäller "andra regler" och ungdomarna bosatta där har svårt "att anpassa sig till de svenska reglerna". De förblir utlänningar och känner underlägsenhet. I sitt identitetssökande hamnar en del av dem i ungdomsgång och får bekräftelse där. Enligt vikarien är detta scenario för många ungdomar den enklaste vägen till bekräftelse:

Det blir det enklaste sättet att få bekräftelse, och i dagens samhälle, det är kul att va' lite tuff och gangster och allting sånt. Det blir det enklaste för dem (ungdomarna).

Att utmana svensk kultur

Intervjuer med de professionella i denna studie ger en inblick i hur en kultur etnifieras i berättelsen genom att egenskaper fästs på en etnisk kategori. I framställningen nedan jämförs romsk kultur med svensk kultur och "det svenska tänkesättet" utmanas. I framställningen aktualiseras även aktörernas könstillhörighet och ett katastrofscenari dramatise­ras fram.

Under en intervju med samordnarna kritiseras bristen på individuella lösningar på en del särskilda ungdomshem:

Samordnare 1: Det finns en jargong (på institutioner) att de inte ska bli individer, att alla ska bli så himla lika eee ja, men nu är hon här, hon är annorlunda, och det är ofta hon eee och då, då tänker jag närmast på zigenarkulturen där man faktisk inträder i vuxenvärlden när hon kan ta på sig kjol vilket jag har erfarenheter utav från det stället där jag jobbat. Det ligger mycket i att bära kjolen, man får inte vara utan föräldrar ... Det är en katastrof om man är ute och joggar och man ser en manlig släkting i stan, det är en katastrof. Man kan bli borta från slakten för det. Man kan inte redigera den kunskapen, man måste ha respekt för den just för att de återvänder till sin gamla kultur så man kan inte ... jaja "nu är hon er" eller ...

Samordnare 2: Det är det jag tänkte när jag sa det för tjejer, det är precis det att komma ihåg och respektera det (flera pratar) inte nonchalera det.

Samordnare 3: Det måste diskuteras.

I citaten ovan kritiseras det kollektivistiska sättet att bemöta ungdomar på institutionen, "alla ska" inte bemötas "lika" enligt samordnaren. Ståndpunkten att det finns ungdomar som är "annorlunda" kräver ett exempel som samordnaren hittar i beskrivningen av "zigenarkulturen". En etnifierad kultur beskrivs genom att kön aktualiseras och ett katastrofscenari dramatise­ras, "man ser en manlig släkting på stan, det är en katastrof".⁴¹ Under den fortsatta intervjun uppmärksammas brister även inom socialtjänsten och det svenska sättet att tänka utmanas:

Samordnare 4: Jag tänker att det är en brist inte bara på institutioner utan också på socialtjänsten ... man tänker rätt *svenskt (betoning)* när man tänker på familj­systemet.

Samordnare 2: Aaa.

Samordnare 3: Haa (suckar).

Samordnare 4: Och det tycker jag är jättemärkligt. (...)

Samordnare 2: Det ser så olika ut.

Samordnare 4: Men jag tycker fortfarande att man tänker väldigt, alltså väldigt svenskt.

Samordnarna ovan utmanar det antagna svenska sättet att tänka i ungdomsvården. Under en intervju med en annan grupp samordnare aktualiseras ett liknande resonemang. Nedan uppmärksammas, genom en retorisk fram-

⁴¹ Jfr Holmqvist, Holsanova (1995).

ställning, en fara i att arbeta "på svenskt vis" när ungdomen kommer från en annan kultur:

Samordnare: Jag menar just de föräldrar som ser det (placeringen på institution) som en dom, det finns en massa såna ärenden ... Man gör så mycket fel tycker jag just i det att man känner att de (föräldrarna) inte har kunskap, alltså hur de tänker och så där ... till exempel ... vad ska man säga i deras kultur alltså ... Man tror att man kan ge dem svar på ett svenskt vis men det går inte. Gör man det så blir det värre än det är.

Svensk kultur kan utmanas i de professionellas berättelser även när de knyter olika egenskaper till kategorin "invandrarungdomar". En avdelningsföreståndare jämför, i generella termer, svenska ungdomars och invandrarungdomars uppförande mot vuxna. Invandrarungdomar framställs som "väluppfostrade" och en skillnad gentemot svenska ungdomar aktualiseras. Det implicita i framställningen är att det svenska sättet att uppfostra utmanas.

Avdelningsföreståndare: Eee samtidigt är det så att uppfostran (...), det vanliga hyfset så kan invandrarungdomarna det, de är ofta, om jag nu ska generalisera eee, de är i grunden väluppfostrade och vet hur man uppträder mot en vuxen.

Goran: Mmm.

Avdelningsföreståndare: Och så på ett sätt saknar ofta svenska ungdomar det, det kan man också se som en skillnad på svenskar och invandrare.

Att acceptera svensk kultur

En del professionella i denna studie menar att ungdomar som placeras på institutioner ska lära sig "de färdigheter som är bra att ha i det svenska samhället". Den nedan intervjuade avdelningsföreståndaren relaterar kvinnosynen i det "svenska samhället" till kvinnosynen i "en del andra kulturer". Förutom kulturen aktualiseras i framställningen aktörernas könstillhörighet, då männens syn på kvinnor diskuteras.

I slutet av intervjun frågar jag avdelningsföreståndaren: "Om ungdomar placerade på institutionen som kommer från, till exempel Irak, behöver de en annan typ av vård jämfört med svenska ungdomar som har samma problematik?"

Avdelningsföreståndare: Vi försöker på institutionerna eee att lära ungdomarna eee de färdigheter som är bra att ha i det svenska samhället. En sak som ofta medför en del problem, det är ju kvinnosynen som skiljer sig åt i en del kulturer jämfört med det svenska samhället och det handlar inte bara om våld utan även om att hjälpa till, att städa, laga mat och sköta sina kläder och så ... Många ungdomar tycker att det är jättebra att de får lära sig detta på institutionen, sen finns det de som opponerar sig och säger "jag är man, jag gör inte sånt" eee så det finns verkligen båda bilderna.

Vikten av kulturkompetens

En del av samordnarna som intervjuades i denna studie uppmärksammar att kulturkompetensen hos personalen på de särskilda ungdomshemmen måste förbättras. När samordnarna argumenterar för denna ståndpunkt exemplifierar de och lyfter upp aktörernas olika kulturella kännetecken. På så sätt visar de sig som kulturkompetenta. Jag frågar en grupp samordnare om "ungdomar som kommer från andra länder och som placeras på en institution behöver andra former av insatser i jämförelse med svenska ungdomar"?

Samordnare 1: Personalen måste höja sin kompetens på den delen. Jag tror att de inte kan urskilja vad ett kulturuttryck är och ...

Samordnare 2: Mmm.

Samordnare 3: Jag tror inte det.

Samordnare 1: Sen handlar det om språket, eee ännu högre grad av tydlighet.

Goran: Ja, precis.

Samordnare 1: Man kan inte bli för tydlig.

Samordnare 4: Jag tror nu, när vi pratar om det nu, att kompetensen är väldigt viktig ... språket absolut, de behöver inte kunna flytande arabiska men några ord och sen kanske kännedom om olika grupper och individsamhälle, alltså tankar om det. Hur många killar alltså ställer till så mycket på kvällarna bara för att de ska bli isolerade? Alltså nånstans är det bättre att bli inlåst på isoleringen än att lägga sig i sin egen säng för man ska sova ensam i sitt rum ... Där (i isoleringen) ska man inte va´ själv där kommer personalen och tittar varje kvart och det blir jour, hemma delar de rum med två-tre brorsor tidigare, alltså såna här saker.

Samordnare 4 ovan argumenterar med hjälp av en drastisk illustration för att kulturkompetensen hos institutionspersonalen måste förbättras. En ungdoms placering på isoleringen kan förenklat tolkas som personalens gensvar på ungdomens misskötsamhet. Samordnaren aktualiserar dock en alternativ tolkning, att isoleringen kan betyda sällskap över natten för den placerade ungdomen. En sådan tolkning av isoleringen förutsätter att man besitter "kulturkompetensen".

Samordnare 2: Det har också med kulturkompetensen att göra. Hur kan det se ut ...

Samordnare 3: På olika nivåer inte bara på individuella och grupp samhälle ...

Samordnare 2: De ska vara medvetna om att det finns olika kulturer.

Etnicitet och klass i olika bostadsområden

Kategorier som försvårar respektive underlättar arbetet

Av de fjorton kommuner vars socialtjänstkontor jag besökt kan elva beskrivas som segregerade områden av "betongkaraktär" med höga och ofta orenoverade hus. Majoriteten av de observerade invånarna i dessa kommuner är individer med annan etnisk tillhörighet än den svenska (se även avsnittet "Fältarbetarens aktualisering av etnicitet").⁴²

Myndighetspersonerna som jag samtalat med i denna studie är ofta inte bosatta i de "belastade områdena" och ofta finns en rumsmässig och symbolisk distans mellan dem och deras klienter. I sina beskrivningar använder de olika kategorier som grundas på etnisk och klassmässig tillhörighet och detta kan ses som en markör för skillnad, både från sociologens liksom myndighetspersonens perspektiv. Fältanteckningarna från ett möte hemma hos en pojke ger en inblick i den distans som finns mellan de besökande myndighetspersonerna och familjen. Fältanteckningen visar upp bilden av två designstilar, arabisk och skandinavisk design:

Jag följer med samordnaren på ett möte i stadsdelen Lisby (en stadsdel där majoriteten av invånare har annan etnisk bakgrund än svensk). Mötet ska vara hemma hos en familj med arabisk bakgrund där vi ska träffa mamman och sonen som varit på en SiS-institution men nu är hemma i Lisby igen. (...) Möbleringen stämmer överens med åtminstone mina fördomar om arabiska familjers inredningssmak: det är stora pösiga svarta skinnfåtöljer, många prydnadsföremål, en klocka med ett ornamenterat rådjurshuvud... Ungefär så långt ifrån sval skandinavisk design som det är möjligt att komma, tror jag. (Fältanteckningar)

Befolkningsstrukturen i en ort framställs som central för hur många ungdomar som blir placerade på institutioner. Denna ståndpunkt framförs ofta av de intervjuade myndighetspersonerna i denna studie. De intervjuades resonemang är att om ett område är invandrartätt så finns här fler ungdomar som placerats på institution.

När socialtjänstans ställda berättar om sitt arbete aktualiserar de faktorer som försvårar eller underlättar deras yrkesutövande. Beskrivningarna är ofta förknippade med etnisk tillhörighet och klasstillhörighet hos invånarna bosatta i områdena. Genom sådana beskrivningar och kategorier som aktualiseras uttrycks den egna etniska identiteten hos berättaren.

En enhetschef inom socialtjänsten upplyser om att hennes verksamhetsområde är stort och att det i olika delar av området bor olika kategorier. Hon berättar om och jämför tre områden med olika karaktär:

⁴² Fältanteckningarna från de resterande tre kommunerna visar att jag inte lade märke till omständigheter som kan anses avvikande från den normgivande svenskheten, exempelvis i klädstilen hos de människor som jag såg på gatorna.

Enhetschef: Det finns Kalby som är ett harmoniskt villaområde, sen Delby som är lite så, sen finns det Lussegården som har jättedåligt rykte med mycket invandrare, mycket svenska gamla missbrukare och sociala ... (...) sen Lussegården som var ett okey område tills (...) hände, då flyttade alla de normala ... mera normala familjer ut och sen har det blivit bara familjer med problem.

I enhetschefens berättelse beskrivs området Lussegården betydligt utförligare än Kalby och Delby och ger en problembild av området. Först använder sig enhetschefen av kategorin "invandrare" som mängdmässigt specificeras, de är "många" i området. Andra kategorin, missbrukare, är också specificerad, de är svenskar och gamla. I detta fall likställs kategorin invandrare och svenskar, då en förklaring av ett högre ändamål tycks kräva detta. Problembilden i Lussegården visar upp svårigheterna i enhetschefens yrkesutövande. "Normala familjer" har flyttat ut från området och problemfamiljer, som förknippas med invandrare och missbrukare, har stannat kvar.

En annan enhetschef berättar om sitt verksamhetsområde och säger att befolkningen består av cirka 80 procent "invandrare" (FA 0814). Hon ger den här målande bilden av sin omgivning:

Enhetschef: ... det är ju en rätt så hårt belastad stadsdel (Blågården). Det är ju, ja det är ju många, alltså det är många invandrare som bor här, det är hög arbetslöshet, hög andel som försörjer sig genom socialbidrag, så, så att det är, det är ju ett rätt så belastat område också.

Goran: Finns det några siffror i procenttal, hur många procent invandrare finns här och hur många procent arbetslösa, hur många procent ...

Enhetschef: Nä, de uppgifterna som jag inte kan är arbetslösa, men vad gäller utlandsfödda så tror jag att det är upp mot 80 procent nåt sånt tror jag (...) I Gulby (en annan kommun), där är det väl liksom över 90 procent, nästan 100 procent höll jag på att säga, men inte riktigt men en väldigt hög andel, men här är det ju inte riktigt, här finns det också områden som är, alltså det finns de här stora bostadsområdena, så finns det också en del villor och radhusområden lite i ytterkanterna här som drar ner procenten lite, men ... Men annars så tillhör ju Blågården också ett sånt område, en sån förort där det bor väldigt många utlandsfödda.

Enhetschefen som citeras ovan beskriver sitt verksamhetsområde och beskrivningen i sig innehåller både det som upplevs som försvårande och det som upplevs som underlättande för hennes yrkesutövande.

Svårigheterna i yrkesutövandet blir tydligare genom beskrivningen av kommunen: "hårt belastad stadsdel"; "det är många invandrare som bor här"; "hög arbetslöshet"; "hög andel som försörjer sig genom socialbidrag"; "ett rätt så belastat område". Enhetschefens yrkesutövande underlättas av att det i utkanterna av kommunen finns människor som bor i villor.

Framställningen ovan görs genom att kategoriseringar relateras till varandra. Å ena sidan relateras etnisk tillhörighet (invånarna med annan etnisk bakgrund än svensk) med social underordning i form av arbetslöshet och försörjning genom socialbidrag. Å andra sidan preciseras etnisk tillhörighet som en kontrast till klasstillhörighet där avståndet mellan olika kategorier framställs som viktiga.⁴³ De som bor i villor, kategorin som underlättar enhetschefens yrkesutövande, framställs som få och rumsmässigt avlägsna, de finns "i ytterkanterna".

Etnisk identitet grundas på en motsats i förhållande till de andra⁴⁴ och genom myndighetspersonernas kategoriseringar i framställningen aktualiseras deras etniska- och klassidentitet på ett paradoxalt sätt. Å ena sidan uttrycks deras identitet genom distinktionen *gentemot* de andra (invandrare och missbrukare), å andra sidan skapas denna identitet genom interaktion *med* dem.

Ett ifrågasättande perspektiv – Statistik och medierapportering

Områdena och individerna som bor där aktualiseras även av de intervjuade samordnarna. I de bilder som förmedlas ifrågasätts statistiska och mediala rapporteringar om "invandrarungdomar" och samordnarna presenterar sitt ifrågasättande perspektiv. Jag samtalar med en grupp samordnare om etnicitet i slutet av projektet:

Samordnare1: Men, men hur mycket av det är verkligen sant, detta om invandrarungdomar som, som begår såna brott i Lumby (en stadsdel där majoriteten av invånarna har annan etnisk bakgrund än svensk)?

G: Mmm.

Samordnare 1: Och det är klart om man tittar på statistiken, att stort antal invandrarungdomar är aktiva i brottslighet, i kriminalitet om man tittar på befolkningmängden då är det fler invandrarungdomar ...

G: De är överrepresenterade.

Samordnare 1: Precis.

Samordnare 2: Ja precis, men det är utanförskap som gör det. Om man tittar i sitt sammanhang.

Samordnare 3: Sen kan man ha tankar om medias sätt att se på segregeringen, alltså händer det nånting där så skriver man mycket mer än om det händer nånting nån annanstans så ...

G: Mmm.

Samordnare 3: ... och att det skrivs upp mycket mer. Alltså en krossad ruta här är mycket allvarligare än en krossad ruta där och så. Och om alla gatlampor i Lumby var släckta, det var liksom skräckgator det låter mycket värre än om det händer i Sigby (en stadsdel med en majoritet svenska invånare) fast där har också varit mycket i Sigby och också med rasism och så där, främlingsfientlighet och sånt, det skriver man i tidningen också ...

⁴³ Hylland Eriksen (1993/2000), s. 15–16.

⁴⁴ Ibid. s. 81–89.

G: Mmm

Samordnare 3: ... men inte så mycket, liksom.

Samordnarna ifrågasätter bilden av ungdomskriminalitet som den aktuella statistiken visar. Deras sätt att visa sitt ifrågasättande är att istället fokusera på anledningen till det statistiska resultatet – utanförskapet. I den vidare diskussionen förflyttas resonemanget från statistiken till medias rapportering. Skeendena i dessa två områden exemplifieras genom småbrott som krossade fönsterrutor. Sådana händelser får enligt samordnarna mer uppmärksamhet i media om det gäller invandrartäta områden. Under den fortsatta intervjun aktualiseras rädsla som ett resultat av den mediala bilden av en konflikt i ett annat invandrartätt område.

Samordnare 1: Jag kommer ihåg, för några år sen var det ett bråk i Tumby (en stadsdel där majoriteten har annan etnisk bakgrund än svensk) det var några olika ungdomar som ... olika grupperingar eller ungdomar som var kurder, irakier eller nåt sånt ... Det var lite bråk, men det målades upp som att Tumby var liksom ett område där folk liksom inte vågade komma in och jag vet att jag har haft kollegor som aldrig har jobbat på de områdena eee som när de fått anställning i Tumby hade liksom kommit in riktigt försiktiga, liksom "nu ska de skjuta mig".

Samordnare 3: Aaa.

(Flera skrattar)

Samordnare 1: Eller att deras umgänge sa "är du klok, i Tumby?".

Samordnare 2: Men de har aldrig varit i närheten ...

Samordnare 1: ... de har inte varit i närheten av Tumby.

(Flera skratt)

Samordnare 4: Det är intressant kanske, men det är jättetrevligt i Tumby, vilket fint torg de har, man handlar frukt ...

Samordnare 1: Aaa.

Samordnare 4: Det är hur trevligt som helst. Vissa byggnader är visst getto, där ... alltså man ser det.

Samordnare 2: Det syns.

Samordnare 4: Ja det syns (skratt) men sen mitt emot så är det ... så bor det ... vanliga enplanshus ... hur mycket som helst.

Samordnarna diskuterar konflikten i området och aktualiserar konflikttagarnas etniska tillhörighet, "kurder, irakier". De är kritiska till bilden som "målades upp" i media och som frambringade den rädsla som har överskuggat området.

Förutom medias rapportering konstrueras kollegornas okunskap om området som upprinnelse till rädsla, "de har inte varit i närheten av Tumby". Samordnarna framställer sig själva som att de har god kunskap om området. Det framställs som trevligt, en kontrast till den rådande bilden som ligger till grund för kollegornas rädsla. De berättar om "ett fint torg" och att en del byggnader är "vanliga enplanshus". Resonemanget liknar enhetschefernas

ovan där etnisk tillhörighet utmålas som en kontrast till klasstillhörighet – enplanshusen på andra sidan gatan ställs i kontrast till gettot på den andra. Invånarna i området beskrivs genom uttalanden som "man handlar frukt" och här kan vi urskilja invånarnas aktörskap i framställningen. I avslutningen av diskussionen om etnicitet uppmärksammas självbilden hos ungdomarna som är bosatta i området och deras chanser att få ett arbete:

Samordnare 1: Sen tror jag att det påverkar förtroendet hos ungdomar som bor i Tumby och såna områden. De har inte så mycket chanser att få jobb sen om familjen inte flyttar ut från området.

I sin berättelse om Tumby framställer samordnarna att statistiken om ungdomsbrottslighet och mediala rapporteringar om området skapar en gräns mellan invånarna i området och det resterande samhället. Samordnarna framställer sig själva som gränsöverskridande aktörer, de är närvarande i området och bryr sig om områdets ungdomar. De konstruerar en bild av en utvecklad kulturell gemenskap, de förstår vad det är som händer i det segregerade området och de är kapabla att interagera.⁴⁵ På så sätt identifierar samordnarna sig själva med områdets invånare i kontrast till sina okunniga kollegor. I detta fall blir dikotomiseringar mellan samordnare och deras yrkeskollegor viktigare än dikotomiseringar mellan samordnare och områdesinvånare.⁴⁶

Praktiska svårigheter under yrkesutövandet

Socialekreteraren och samordnaren börjar samla ihop sina papper och pärmar, vi reser oss upp och går ut i hallen. Mamman upprepar att hon är orolig över dottern, höjer rösten en aning: "Men jag vill prata om detta nu, jag har väntat i elva månader!" utbrister hon. Socialekreteraren säger att hon är ledsen att de måste bryta, men upprepar att de kan prata om dottern på tisdag. Mamman börjar gråta, säger att det inte är rätt att ta barn från sina föräldrar: "Så gör man inte i Irak! Ni bombar oss, men vi har inte gjort er något!" fortsätter hon med gråt i rösten. "Jag vet att du saknar din dotter", säger socialekreteraren och ger mamman en kram. Mamman låter sig dock inte blidkas, utan stämningen känns tryckt medan vi tar på oss och går ut i trappan. (Fältanteckningar)

Händelser som denna kunde återberättas som problematiska av yrkesutövarna. Nedan skall jag redogöra för några sådana diskussioner beträffande olika teman.

⁴⁵ Blumer (1969/1986), s. 10–15, 68–70.

⁴⁶ Jfr Hylland Eriksen (1993/2000), s. 195.

Etnicitet som besvärande isolering

Beskrivningar av det praktiska arbetet utgör ett brett spektrum av exemplifieringar. Ofta används etnicitet när de professionella beskriver situationer och moment där ungdomar och deras familjer framställs som problematiska och isolerade från samhället.

Under en gruppintervju med samordnarna i slutet av 2008 berättar samordnarna om "invandrarungdomar och familjer som inte är med i samhället" och om svårigheterna att vara tydlig nog under interaktionen med dem. Bilder av problematiska fall aktualiseras i berättelsen. I det exempel som följer framställs en isolering i samhället beträffande regler, tider och språk.

Samordnare 1: Vad gäller de här invandrarungdomarna och familjer som inte är med i samhället där tycker jag att man ska va tydlig, inte som nu alltså ... det som gäller är tid, de här ungdomarna fastnar i tid alltså.

Goran: Mmm.

Samordnare 1: Till exempel LVU⁴⁷ är ingenting för dem, det är datum som gäller. Det går inte att förklara för dem detta med behandling och varför de är här och så ... de förstår inte det.

Samordnare 2: Det är sex månader som gäller.

Senare i intervjun ges en förklaring till varför föräldrarna inte förmår hålla ungdomarna utanför kriminalitet. Resonemanget är att föräldrarna "inte ser" ungdomarnas problem, varpå samordnarna formulerar en "ursäktande redogörelse" för föräldrarnas agerande.

Samordnare 1: Men sen detta med behandlingen att man ska lära dem. Eee, när de är hemma är de väluppfostrade.

Samordnare 3: Ja, ja, ja.

Samordnare 1: De är artiga, de är ... Alltså de är i ett system där det fungerar men när de kommer utanför hemmet så, (slår med handen i bordet) så bara fallerar det.

Samordnare 3: Och därför känner föräldrarna dem inte när de är ute i samhället.

Samordnare 1: Precis.

Etnicitet som förklaring till svårigheter

Det är kanske inte kontroversiellt att påstå att beskrivningar av liknande problematiska fall ger näring åt den framställning av missförstånd som särskilt hör samman med "invandrarungdomars familjer" som en särskild kategori. Därtill skapas en särskild bild av ett extraarbete som denna kategori skapar för samordnarna. I dessa fall använder samordnarna aktörernas etnicitet för att förklara svårigheter under sitt yrkesutövande. Tre olika samordnare berättar om olika föräldrar som de träffat under sitt arbete:

⁴⁷ Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Samordnare: Pappan är väldigt arg på socialtjänsten för han tycker att de har ... han har utländskt ursprung och tycker att han har blivit orättvist behandlad och bemött på ett kränkande sätt av socialtjänsten. Han är ju redan ganska uppjagad på socialtjänsten och vill att de jobbar fort med att hitta ett bra ställe för hans flicka. Och nu ska vi också ha ett särskilt möte med pappan och socialtjänsten ...

Samordnare: ... vissa föräldrar har insikt också, de har information och får hjälp också, sen är det en massa invandrare som kommer från kaotiska situationer, verkligen kaotiska.

Samordnare: Jag har nog både och. Såna (föräldrar) som är väldigt lågutbildade och såna som ... jag har märkt att man måste förklara tydligt, särskilt för dem som har lägre utbildning, kanske föräldrar som inte förstår systemet, som inte är uppväxta i systemet med socialtjänst och LVU – "vad är det för nåt?"

Första citatet målar upp bilden av en arg pappa som ursprungligen inte kommer från Sverige. Hans tidigare interaktion med socialtjänstens personal har skapat en konflikt som samordnaren nu försöker lösa genom ett särskilt möte, något som kan uppfattas som en extra arbetsinsats. Det andra och tredje citatet visar upp en dikotomiserad bild av föräldrar som samordnaren träffar under sitt yrkesutövande, de informerade föräldrarna i kontrast till "en massa invandrare som kommer från kaotiska situationer". Citaten visar på arbetet detta medför för samordnarna, man måste ha särskilda möten och "man måste tydligt förklara" för sådana föräldrar.

Stigmatisering?

Samtalen med socialsekreterarna handlar ofta om deras klienter som framställs som "mycket komplicerade ärenden". Den gemensamma nämnaren för konstruktionen är att det ofta handlar om klienter med annan bakgrund än svensk. En socialsekreterare berättar om en institutionsplacerad ungdom och hans pappa:

Socialsekreterare: Det här är en lågbegåvad pojke som fungerar på bolibompanivå liksom, han är lågbegåvad, han är dessutom inte från detta land, så han har inget svenskt språk som är bra, han har inte heller sitt hemspråk som är bra tror jag, tror jag. Så han är lågbegåvad, han är krigsskadad, han är traumatiserad (...) Pappan var inte så lätt att ha att göra med, själv multihandikappad och pratade ingen svenska och så, och arg på oss och sådär, så vi tappade liksom honom.

Ungdomen ovan framställs som "lågbegåvad", "krigsskadad", "fungerar på bolibompanivå", kan inte "svenska" eller "sitt hemspråk". Pappan är enligt uttalandet "multihandikappad", behärskar inte "svenska" och var "arg på oss". Hela framställningen ger en stigmatiserande bild av de omtalade ak-

törerna.⁴⁸ Socialsekreteraren aktualiserar sin egen yrkesidentitet genom att uppmärksamma svårigheterna i arbetet med dessa klienter. En annan socialsekreterare berättar om sitt svåra ärende:

Socialsekreterare: Det är väldigt många omständigheter i detta ärende som gör att det är ganska trixigt hela allt, att få ihop det. En pappa som är jättemisstänksam, han skriver inte på ett papper, aldrig liksom, han är jättemisstänksam mot alla papper och han har jättesvårt att förstå. Även om vi går in i dokument med tolk så har han svårt att förstå vad det handlar om och så där eee pojken är också aaa pratar väldigt dålig svenska, har egentligen inget modersmål, alltså ett bra fungerande språk så att säga.

Under intervjun upplevde jag att socialsekreteraren beskrev ett förhållande där hon framställde sig som känslomässigt engagerad i pojkens öde. Parallellt med detta omtalar hon sin egen yrkesproblematik genom att framhäva ungdomens och pappans brister.

Etnicitet är en relation snarare än en essens och den grundas på skillnader och likheter mellan olika kategorier. En vanlig skillnad mellan kategorier är språket⁴⁹ och denna markör uppmärksammas av socialsekreterarna ovan. De nämnda pojkarna och deras pappor placeras i kategorin *de som pratar "dålig svenska"*, varvid en bekymmersam samling aktörer i vårdkedjan aktualiseras. Deras bristande kunskaper i svenska och även i sitt hemspråk illustrerar de besvär som kan uppstå (se längre fram i analysen).

Framställningarna om den svåra klienten görs ibland genom att olika situationer dramatiseras. Myndighetspersonerna talar då med högre röst samtidigt som de härmar ungdomar och föräldrar när de beskriver olika situationer där etnicitet ska synliggöras. De levandegör situationerna för att övertyga lyssnarna.⁵⁰ Två fältanteckningar från möten jag bevistat ger exempel på detta:

Vidare berättar samordnaren att pojken i fråga inte säger så mycket och hon härmar pojkens hänskratt med huvudrörelser och ansiktsuttryck när hon beskriver hur pojken skrattade när hon (samordnaren) uttalade kontaktpersoners namn felaktigt (kontaktmannen har liksom pojken annan kulturell bakgrund än den svenska). (FA 0718)

Den andra personen från Wetet (en frivårdsverksamhet i kommunen) berättade i slutskedet av mötet om någonting (flera pratade samtidigt) och under sitt framträdande härmade han sättet hur ungdomarna på Wetet kommunicerar. Han slog sig med höger hand i bröstet två gånger och sa med brytning "läget bror ... san". (FA 0732)

⁴⁸ Goffman (1963/1972), s. 14–15.

⁴⁹ Hylland Eriksen (1993/2000), s. 46–47; Lill (2007) 194.

⁵⁰ Holmqvist, Holsanova (1995).

Andra yrkesutövares etniska hänsynstagande

Samordnarna uppmärksammar ibland svårigheter som ungdomar har på grund av andra yrkesutövare. Genom de bedömningar som vissa av samordnarna gör i sina beskrivningar uppstår en arena för uppvisande av etnisk finkänslighet. De framställer sig själva som politiskt korrekta och toleranta i kontrast till institutionspersonalen som framställs som icke-toleranta.

Ett sådant exempel handlar om önskemål av religiös art. Exempelvis säger man att ungdomars önskemål om att följa ramadan under vistelsen på institutionen kan skapa konflikter mellan de inblandade aktörerna. I de berättelserna kan man tolka etniciteten som kopplad till religionen.⁵¹

Under en gruppintervju med några samordnare i slutet av 2008, berättades en historia om en pojkes önskemål att följa ramadan som något som var problematiskt för personalen på institutionen. Personalen framställdes som ovillig att uppfylla pojkens önskemål.

Samordnare 1: Om nån inte äter på hela dagen, han kanske håller ramadan, det betyder att man måste äta senare på kvällen än alla andra. Bara en sån sak att man faktiskt vågar säga, ta upp det utan rädsla att det ska hända nånting, för det finns en jävla massa hysch-hysch i personalgruppen. (...) De (personalen) kunde inte tillhandahålla maten senare för köket var öppet då och då bla, bla, bla ... Man verkligen komplicerar mer än man behöver, man kan få in mat som kan stå i hans rum. Jag menar, vill han verkligen göra ramadan och kämpar för det så kommer han inte att göra nåt äckligt med sin mat där inne om han får in den. Men alltså, mamman åkte in till honom med paket han skulle kunna ha alltså. Allting för att krångla till. Det är så enkelt ...

I den ovanstående berättelsen banaliseras den av institutionspersonalen beskrivna anledningen till varför pojken inte kunde följa ramadan. Informationen om att köket var stängt för att tillhandahålla mat följs upp av tre upprepande "bla" i beskrivningen vilket antyder att samordnaren inte tyckte att institutionspersonalens beskrivning av problemet var värd att upprepas.

Personalen på institutionen framställs som rädd för att avvika från de rådande arbetsrutinerna. Att bistå någon som följer ramadan ingår inte i det rutinmässiga arbetet, det blir någonting extra som man måste göra. Samordnaren förevisar sina egna kunskaper om företeelsen och påpekar att institutionspersonalen dels måste uppträda på ett bättre sätt mot ungdomarnas familjemedlemmar, dels behöver de individanpassa sin verksamhet.

Samordnare 1: ... jag förstår inte varför man ska göra det svårare.

Samordnare 2: Ja, individuella lösningar är det som behövs.

Samordnare 1: Sen blir familjen jobbiga, men det är inte konstigt när de får sånt bemötande.

⁵¹ Hylland Eriksen (1993/2000), s. 47; Lill (2007) 193.

I framställningen kan vi utläsa att etnicitet används för att bedöma de andras etniska finkänslighet. Genom sådana bedömningar eller recensioner kan man införa en distinktion mellan toleranta och icke-toleranta professionella.

Etnicitet i relation till andra myndighetspersoner

Representanter för olika yrkeskategorier använder ibland etnicitet när de beskriver olika problematiska situationer med andra yrkeskategorier. Brister i aktörernas språkkunskaper är en vanlig anledning till det framställda besväret. Det kan handla om brister i svenska språket men även i de så kallade "hemspråken". Fältanteckningarna inför ett möte och citatet från en intervju med en avdelningsföreståndare illustrerar detta:

Samordnaren säger vidare att mamman och dottern pratar "dålig svenska" och att en tolk var med på förra mötet. Tolken kunskaper i svenska beskrivs som dåliga, "han pratar dålig svenska ungefär som mamma". Samordnaren säger även att mamman inte verkar förstå vad tolken säger när han pratar indiska. (FA 0716)

Avdelningsföreståndare: ... sen finns det också språkliga brister i det, i kommunikationen, den personen (en myndighetsperson i ungdomsvården) har utländsk bakgrund och har väldigt svårt att förstå saker och ting. (...) Det blev lite konstigt med de här upplevelserna som vi har haft och också språkliga problem då att, att också att inte känna de här kulturella aspekterna i svenska samhället. Jag själv, som en utlänning i det här landet att ... vissa signaler, vissa koder måste man veta.

Avdelningsföreståndarens associationer utvecklas stegvis, framställningen börjar med "språkliga brister i kommunikationen" och utvecklas successivt till "att inte känna de här kulturella aspekterna i svenska samhället". En aktör som beskrivs på det sättet försvårar yrkesutövandet för de andra inblandade i ungdomsvården, då felaktig bedömning av symboler ("signaler och koder") kan resultera i misstolkningar. Avdelningsföreståndaren berättar vidare:

Avdelningsföreståndare: Och när vissa personer har svårt med detta eee då, då blir kommunikationen ännu svårare, det blir mycket missuppfattningar.

Avdelningsföreståndaren framhäver att bristande kunskaper i symbolernas betydelse och misstolkningar i kommunikationen försvårar interaktionen i ungdomsvården. Genom en sådan framställning visar han upp sig själv som en aktör som förstår symbolernas betydelse och är kapabel att interagera.

Även framställningarna om *de problematiska professionella* dramatiseras ibland. På ett möte ifrågasätter två av aktörerna den tredjes roll i sammanhanget. En av de närvarande är svensk och två har annan kulturell bakgrund än den svenska. Observatören antecknar:

Nu upplever jag det som att samtalet har tagit en för Amir jobbig vändning. Han skruvar lite på sig i stolen, höjer rösten en aning och säger att han har pratat om sin roll med ungdomen och pappan men att han i så fall ska vara ännu tydligare och förklara fler gånger för dem. "Ja", säger Axel, "för om inte vi förstår så förstår säkert inte de heller". Safet instämmer: "Det är fortfarande inte klart för oss vad du ska göra, Samir". Under diskussionen kallar Safet Amir för "Samir" vid ytterligare några tillfällen. Amir rättar honom inte och inte jag heller. (Fältanteckningar)

På detta möte härmas inte de andra aktörerna⁵² men Amir talar med lite förhöjd röst, förmodligen för att försäkra sig om att Safet och Axel förstår (så tolkade fältobservatören situationen). Aktörernas kulturella bakgrund aktualiserar etnicitet under detta möte. Observatören kommenterar i slutet av sin anteckning: "Jag upplevde också vissa kommunikationssvårigheter, särskilt mellan Amir och Safet, vilket möjligen kan bero på att båda har invandrarbakgrund".

Genom att dramatisera etnicitet vid skildringar av de praktiska svårigheterna under yrkesutövandet framställer myndighetspersonerna sig som kompetenta i sin yrkesroll samt markerar avstånd från de relaterade kategorierna. De relaterade kategorierna är ofta ungdomar och deras föräldrar men även andra myndighetspersoner.

Etniska markörer på ett möte

Språket, som etnicitetsmarkör, aktualiserades som ett hinder inför och under ett möte som jag observerade. Det handlade om en flicka som hade avvikit från ett HVB-hem.⁵³ I diskussionen framhövs kön och etnicitet. Dessutom diskuteras flickans antagna identitetssökande.

Beskrivning av familjen

Myndighetspersoner i denna studie lyfter ofta fram aktörernas etnicitet och kön i sina berättelser. Sammanhanget framställs ibland genom att en etnisk och könsmissig skiljelinje infogas mellan de beskrivna aktörerna, de placeras i olika kategorier. Samordnaren beskriver nedan familjen, efter att ha haft ett telefonsamtal med flickans styvpappa:

Efter samtalet vände sig samordnaren till mig och vi samtalade om familjen i fråga. Han berättade att Linus (styvpappan) är svensk och Oly (flickans mamma) kom till Sverige med sin dotter (Mya) från Indien för ett visst antal år sen. (FA 0701)

Ett liknande resonemang framfördes av samordnaren dagen därpå, innan mötet började:

⁵² Exempel där en myndighetsperson härmar en annan myndighetsperson finns i Basic (2009c).

⁵³ På mötet närvarade (förutom forskaren/observatören) samordnaren, socialsekreteraren, kontaktpersonen från HVB-hemmet, styvpappan och mamman.

Vi anmäler oss i receptionen (på kommunens socialtjänstkontor) och väntar i väntrummet. Samordnaren upprepar (för mig) en del information om familjen. (...) Samordnare berättar igen att Linus är svensk och att Oly och Mya är invandrade till Sverige. Han säger vidare att mamma och dotter pratar "dålig svenska" och att en tolk var med på förra mötet. (FA 0716)

Samordnaren aktualiserar sålunda etnicitet och kön i sin berättelse. Dessa är de framträdande egenskaperna som knyts till personerna – det kunde ju handlat om personernas yrke, ålder eller något annat. Sammanhanget framställs som dualistiskt. Samordnaren infogar en etnisk och könsmässig skiljelinje mellan styvpappan å ena sidan och mamman och flickan å andra sidan. Styvpappan är svensk och mamman och flickan är det inte. Samordnaren uppmärksammar även språket, en markör för etnicitet, och genom detta placeras mamma och dotter i kategorin *de som pratar "dålig svenska"*.

Närhet och distans i identitetssökandet

Under förmötet⁵⁴ beskriver en kontaktperson från HVB-hemmet flickans identitetssökande. Flickans relation till mamman framställs som oförändrad och den svenska pappan marginaliseras. Man antar att Mya, flickan, är identitetssökande, hon framställs vara "inriktad" mot en pappa i Indien.

Socialekreteraren frågar kontaktpersonen om flickans tid på HVB-hemmet. Hon vill särskilt veta: "om relationen mellan mamman och flickan har förändrats?" Kontaktpersonen svarade:

Mya har förändrats men inte i sin relation med mamma. Hon befinner sig i en period där hon söker sin identitet, hon är mycket inriktad mot Indien. Hon vill inte prata om pappa Linus, hennes pappa finns i Indien. Det är inte så att hon är arg på Linus, utan pappan som gäller finns i Indien. (FA 0716)

Distans och närhet mellan aktörerna framställs som viktiga i uttalandet ovan. I sitt identitetssökande förklaras flickan vara "inriktad mot Indien", mot en pappa på distans. En annan pappa som är nära, en svensk, marginaliseras i framställningen då "pappan som gäller finns i Indien".

Kompetensförklaringar – Språkbrister och språkundervisning

Kontaktpersonen berättar att "Mya är duktig i skolan". Skolgången är mycket fokuserad på inläring av det svenska språket. (FA 0716)

Språkundervisningen framhävs som viktig i kontaktpersonens berättelse. Framställningen kan tolkas som kontaktpersonens försök att visa upp det arbete som görs för att hjälpa flickan att förbättra sitt språk.

⁵⁴ Mötet äger rum innan styvpappan och mamman kommer in i möteslokalen.

Ungdomarnas brister i det svenska språket och svenskundervisningen används ibland av de professionella för att visa sin egen kompetens och sitt engagemang. När de professionella exempelvis beskriver "språkhinder" hos ungdomarna, visar de även upp ungdomarnas etnicitet, d v s att de inte är svenskar.

Vidare berättade kontaktpersonen att Mya går på ART och att personalen på grund av hennes "språkbrister" brukade gå igenom arbetsmaterialet med henne före lektionen. Vid de ART-tillfällen då man inte gått igenom arbetsmaterialet före hade Mya bara sagt "jag vet inte" och kontaktpersonen förklarade detta med "språkhinder". (FA 0716)

I fältanteckningen ovan aktualiserar kontaktpersonen dels etnicitetsmarkören – språket – dels kompetensen hos personalen på HVB-hemmet. Strävan efter att normalisera Myas tillvaro kan utläsas genom de insatser som görs på hemmet (ART). Språkbristerna ses som ett hinder som överbryggas av personalen som arbetar extra med Mya.

Förklaring av felaktigheter: "Brister i språket"

Ungdomarnas bristande kunskaper i det svenska språket används ibland av de professionella som en förklaring till de felaktigheter som upptäckts i efterhand. Nedan följer två exempel som handlar om ett felaktigt utredningsresultat och en felaktig skolplacering:

Ex: 1

Socialsekreteraren nämner under förmötet att en utredning tidigare gjorts på en SiS-institution och att den visade att Mya är underbegåvad. Kontaktpersonen motsätter sig denna formulering och säger: "Vi har gjort ett antal tester och vi hittade ingen brist i begåvningsnivå, det gamla resultatet kan bero på brister i språket." (...) Socialsekreteraren relaterade till Myas språkkunskaper. Hon refererade till kontaktpersonen och upprepade det som kontaktpersonen nämnt på förmötet, det hade gjorts en utredning av Mya på --- (namn på ett SiS-utredningshem) och man hade kommit fram till att "de psykiska problemen som visades i utredningen" berodde på språket. (FA 0716)

Ex 2:

Socialsekreteraren berättade då att Mya hade placerats i en "normal" klass i grundskolan, för ett år sedan, och hon påstod: "Det är självklart att det tidigare inte gått bra i den kommunala skolan eftersom hon först nu lär sig svenska." (FA 0716)

I båda fallen – missvisande utredningar och felaktiga skolplaceringar – förklaras felaktigheterna med "brister i språket" hos ungdomar. I det första exemplet uppmärksammas ett felaktigt utredningsresultat vilket förklaras med att det "berodde på språket". I det andra exemplet beskrivs en för tidig

placering i en normal grundskoleklass, som inte gick så bra, och som nu i efterhand förklaras: "Det är självklart att det tidigare inte gått bra i den kommunala skolan eftersom hon först nu lär sig svenska."

Tillskrivna egenskaper och ideal

Användning av tillskrivna egenskaper

Aktörernas kön och etnicitet sammanfogas ibland när en förklaring av högre ändamål kräver detta. Ett exempel på ett sådant sammanfogande är användningen av kategorierna invandrarkvinnor eller invandrarflickor.

Fältanteckningar från en bussfärd visar hur egenskaper knyts till kategorin invandrarkvinnor, "det är bara känslor som gäller, inte huvudet":

Under samtalet berättar samordnaren om ett svårt fall. Familjen har annan bakgrund än svensk och samordnaren beskriver mamman i familjen som problematisk. Hon motsäger sig den planerade vården. Under beskrivningen säger samordnaren: "hos invandrarkvinnor är det bara känslor som gäller, inte huvudet". (FA 0701)

Efter bussfärden är samordnaren och jag på möte med en socialsekreterare och under mötet diskuteras en annan pojke och hans familj. Pojken och mamman är svenskar, men samma egenskaper som tillskrivits invandrarkvinnorna används nu för att förklara pojkens och mammans handlingar. Det är inte bara så att samma "känslostyrda" egenskaper förs fram utan samordnaren knyter detta explicit till invandrare som kategori. Hon sätter likhetstecken mellan dem och kvinnan hon nu kommenterar.

Socialsekreteraren klagar över en massa telefonsamtal som mamman ringde till HVB-hemmet och som resulterade i att HVB-hemmets personal ringde socialsekreteraren. Samordnaren anknyter till det sagda och säger om pojkens mamma: "hos henne är det lika som hos invandrarkvinnor, allt med hjärta, ingenting med hjärna". (FA 0701)

En berättelse om "invandrarflickor" aktualiserar en liknande företeelse. Under en intervju i slutet av 2008 kommenterades innehållet i de utredningar som görs vid SiS. Samordnarna menade att det var onödigt att rapportera invandrarflickornas sexuella erfarenheter och samma resonemang knöts till kategorin svenska flickor.

Samordnare 1: Det kan bli det svåraste för invandrarflickor, att bli inlåsta, muslimska invandrarflickor. (...)

Samordnare 2: Det är tjejer, tjejer, tjejer... Om man känner den världen då är det inget problem.

Samordnare 1: Om till exempel sexuella erfarenheter hur ... Att man måste tänka på, hur man ... Det kan man göra, och hos svenska tjejer också att man skriver i utredningar det, att man tar bort det, att det inte delges till alla.

Samordnare 3: Aaa.

Goran: Mmm, mmm.

Samordnare 1: Det kan man göra hos svenska tjejer också.

Etnicitet förs in här också men nu mer som något nytt. Poängen är att etnicitet dels används för att legitimera att man inte bör notera sexuella erfarenheter hos "invandrarflickor", dels överför man samma resonemang beträffande "svenska tjejer".

En föreställning om idealet – Vita medelklasskillar kontra svarta killar

I myndighetspersonernas framträdanden kan vi ibland urskilja föreställningar om idealet, dvs föreställningar om det positiva och negativa i kontexten. Ofta är det en negativt laddad föreställning som relateras till en positiv (idealföreställning) eller vice versa.

Nedan kommer ett exempel på föreställningen att en svensk flicka inte ska vara fascinerad av svarta pojkar "som håller på med hip-hop" och att hon inte ska tala "invandrarsvenska" eller slangengelska. Fältanteckningar från två möten angående flickan ger en inblick i myndighetspersonernas (och även mammans) föreställningar. På första mötet avrapporteras flickans utredning och läraren berättar om den pedagogiska utredningen:

Hon kommenterar också att flickan pratar "invandrarsvenska", trots att hon inte har invandrarbakgrund. Hon säger också att flickan är ganska bra på engelska, även om hon ofta använder slangord. Flickan påpekar: "Ni tror att jag säger fel, men jag säger *rätt*, det är amerikansk slang." Flickan vill jobba med något kreativt, gärna inom musik, hon vill t ex gärna bli dansare. (Fältanteckning)

Några månader senare har flickan kommit hem från institutionen och familjen har flyttat till en annan kommun. Samordnaren och forskaren är på besök hemma hos familjen.

Samordnaren undrar om flickan har kompisar här, hon säger att hon har en och tillägger, halvt på skämt som jag uppfattar det, att hon också letar efter några snygga svarta killar. (...) Mamman nämner i förbigående något om dotterns fascination för svarta killar som håller på med hip-hop, något hon tydligen, enligt mamman, hämtat från amerikanska musikvideos och filmer. Enligt mamman var det just en del unga svarta killar som var dotterns dåliga sällskap i Glomby (tidigare kommun). När vi sitter på bussen skojar jag om att det nog vore bättre för prognosen om flickan istället var fascinerad av vita medelklasskillar. Samordnaren håller med, hon hoppas att det ska gå bra för flickan men är inte så säker på att det verkligen blir så. (Fältanteckning)

Flickans aktualisering av "snygga svarta killar" och mammans berättelse om flickans "dåliga sällskap" på den tidigare orten samt forskarens skämt relaterat till idealet aktualiserar en strävan efter att idealet, vita medelklasskillar, upplevs som positiva i kontrast till svarta killar.

Tolkar

"... tolkning vid myndighetsutövning ska i första hand ske genom att anlita auktoriserade tolkar. Detta är än viktigare i ärenden där individens liv och framtid står på spel. Om auktoriserade tolkar inte finns att tillgå måste det ställas krav på de icke auktoriserade tolkarnas kompetens."⁵⁵

Individer som inte behärskar svenska bör enligt den ovan citerade SOU-skriften få hjälp av tolkar för att kunna uttala sig i officiella sammanhang. Samtal mellan myndighetspersoner och enskilda individer som inte talar svenska aktualiserar tolkens roll i sammanhanget. Tolken kan ses både som ett språkrör och som en kulturell mellanhand. Tolken ska förmedla aktörernas tal, känslor och sinnesstämningar – ibland tolkas obehagliga situationer och minnen som aktörerna kanske vill glömma.⁵⁶ För att uppnå idealet behövs kunniga tolkar och betydelsen av sådana har uppmärksammats i tidigare studier.⁵⁷

Myndighetspersonerna i denna studie är väl medvetna om idealet men det insamlade materialet visar på en diskrepans mellan situationer där bara myndighetspersoner närvarar samt de situationer där ungdomar och föräldrar också är närvarande. Under intervjuer och möten med de professionella aktualiseras betydelsen av kompetenta tolkar, och resonemanget är att man ska sträva efter att anlita sådana tolkar trots att det medför högre kostnader.

En del möten som jag suttit med på där ungdomar och föräldrar medverkat visar stora brister i relation till både de professionellas uttalanden och skrivningar i den tidigare citerade SOU-rapporten. Vi hittar såväl frånvarande, okunniga som tidskrävande tolkar. Den frånvarande tolken är den tolk som inte bokas för mötet trots att dennes närvaro behövs, det vanliga är att en myndighetsperson säger att man glömt att boka tolk till mötet. Den okunnige tolken medverkar på mötet men beskrivs som okunnig i svenska och i sitt hemspråk. Den tidskrävande tolken är med på mötet och är kunnig men stör på grund av sitt arbete (tolkningen) de andra professionellas yrkesutövande. TolkanDET gör att samtalen under mötena blir ryckiga.

⁵⁵ Statens offentliga utredningar (SOU 2005:37), s. 13.

⁵⁶ Statens offentliga utredningar (SOU 2004:15 och 2005:37)

⁵⁷ Se t ex i Martens, Shannon och Törnqvist (2008), s. 60–63 och Statens offentliga utredningar (SOU 2004:15 och 2005:37).

Idealet är att individen ska kunna säga det som han vill säga och inte bara det han klarar av att säga. Det låter som ett okontroversiellt påstående men denna studie visar att idealet inte verkar vara så enkelt att uppnå.

Att beställa tolk, att få en kunnig tolk – Oavsett priset?

I samtalen med samordnarna framställs tolkar som viktiga. De beskrivs som aktörer som ska "främja nyanser i språket" och trots högre kostnader ska de aktiveras mer i översättningen av olika vårddokument. Samtidigt uppmärksammas svårigheter med att "hitta en bra tolk", tolkförmedlingarna skickar ibland okunniga tolkar.

Samordnarnas yrkeskompetens framställs genom det situationsmedvetande som samordnarna uppvisar, de vet vem i kontexten som beställer en tolk, hur beställningen görs och är medvetna om vilka brister en tolk kan uppvisa.

Samordnarna i denna studie är väl medvetna om hur en tolk beställs. En samordnare som jag intervjuade under år 2007 berättar:

Samordnare: Vi har en tolkförmedling som vi ska vända oss till ... Jag har inte behövt göra det än så jag kan inte svara på det riktigt, men vi har en tolkförmedling som vi ska vända oss till.

Goran: Är det ni som beställer tolk eller socialtjänsten?

Samordnare: Det ska ju i första hand socialtjänsten göra och vi ska ju bara kolla av med dem: Har ni beställt en tolk? Men ibland träffar ju vi föräldrarna själva före planeringsmötet och då blir det ju vår sak att beställa tolk.

Det empiriska materialet i denna studie ger oss en bild av hur viktigt det är att kunna beställa en tolk, att förfoga över denna kunskap är ett sätt att visa upp sin kompetens. Under ett möte med samordnarna tillfrågades även jag om jag var kunnig nog att beställa en tolk. Under mötet diskuterade vi intervjuer med ungdomar och deras föräldrar som jag skulle genomföra:

Samordnaren undrade hur jag skulle göra om de (ungdomarna och föräldrarna) inte kunde svenska. Jag svarade att jag kunde anlita en tolk. Då fick jag följdfrågan: "Hur?" Jag blev förvånad över frågan och sa spontant "Ursäkta?" Samordnaren frågade: "Hur anlitar man en tolk?" Jag svarade: "Genom tolkförmedlingen, man ringer dem och bokar en tolk." (FA 0712)

Att boka in en tolk hos tolkförmedlingen löser dock inte alla språkliga hinder som kan uppstå. Ett krav aktualiseras, det ska vara en kunnig tolk, och enligt en del av socialsekreterarna och de institutionsanställda som jag talade med är de mer kostsamma för tolkförmedlingen. Det vill säga att de utbildade och auktoriserade tolkarna får högre ersättning, detta minskar förmedlingarnas vinstmarginal, varför det ibland kan vara svårt att få en kompetent tolk. En del samordnare uppmärksammar att tolkförmedlingarna ibland skickar okunniga tolkar vilket resulterar i språkliga missförstånd under mötena.

En samordnare berättar om vikten av att föräldrarna är med i vårdplaneringen. Jag ställer frågan: "Vad händer om de (föräldrarna) inte kan svenska?" och samordnaren svarar:

Samordnare: Jaa, det kan bli svårt ibland och för vissa språk är det ju svårt att hitta bra tolkar.

Goran: Vad är det som gör att man inte har tillgång till bra tolkar? Jag menar, det finns tolkförmedlingar och man beställer en tolk, då ska det komma en tolk ...

Samordnare: Ja men alla tolkar är inte bra, alla tolkar kanske inte kan den exakta dialekten eller, det kan bli missuppfattningar i alla fall.

Goran: Missuppfattningar mellan tolk och föräldrar?

Samordnare: Eller tvärtom, att tolken översätter lite slarvigt eller missuppfattar något som socialsekreteraren säger och översätter på det sättet som tolken har uppfattat det.

En grupp samordnare diskuterar, i slutet av 2008, om ungdomar med annan etnisk tillhörighet än svensk behöver en annorlunda insats av en samordnare. Här aktualiseras vikten av att använda de översatta broschyrerna samt den tidsspillan som kan uppkomma vid användning av en tolk. Att "främja nyanser i språket" framställs som tidskrävande.

Samordnare 2: Jag har använt de översatta broschyrerna och så där, alltså, våra informationsbroschyrer finns översatta, det har vi använt då, aaa.

Samordnare 3: Det är skillnad alltså när man gör det genom tolk.

Samordnare 2: Ja det är det, aaa.

Samordnare 3: Det kan bli mer komplicerat, det tar längre tid, det är svårt att främja nyanser i språket och så där.

Samordnare 2: Och sen att ringa.

Samordnare 3: Ja det är ett stort problem (skratt).

Samordnare 1: Aaa.

Samordnare 3: Men det är inte ringandet i sig utan det är snarare att förstå sig runt om sig.

Goran: Mmm.

Samordnare 4: Det är nånting i kontakten med föräldrarna, de kan inte språket.

Tolkar aktualiseras här som viktiga aktörer. Intervjun visar upp en bild av myndighetspersoner som använder de översatta broschyrerna och att tolkar kan "främja nyanser i språket". Att använda tolkar och översättare är tidskrävande och kostar pengar. En del av samordnarna är mer måna om finansiella medel än de andra:

Under ett möte där bara samordnarna deltar är jag med och observerar. Samordnare 1 lyfter upp frågan om samordnarna ska driva frågan om utredningar, efter ungdomens vistelse på de särskilda ungdomshemmen, ska översättas till deras hemspråk. Samordnare 2 säger att detta kostar för mycket. Några av mötesdeltagarna säger att de föräldrar som inte kan svenska har rätt att veta vad

utredningen visade. De andra samordnarna driver ståndpunkten att det räcker med att ha tolk vid själva delgivningen av utredningen. Samordnare 2 berättar att man sällan delger föräldrarna utredningen. Samordnare 3 säger: "Ursäkta Elisa (Samordnare 1) men de är ändå analfabeter." Samordnare 1 svarar: "Ingenting att ursäkta, då ska de i alla fall få (utredningen) i bilder" (alla skrattar). Denna diskussion resulterade inte i någon klar riktlinje som samordnarna skulle följa i fortsättningen. (FA 0718)

Tolkar i praktiken – Den frånvarande, den okunnige och den tidskrävande tolken

Under möten där ungdomar och föräldrar som inte är svenska närvarar behövs ibland tolkhjälp. Ofta handlar det om föräldrar (och myndighetspersoner) som behöver tolkhjälp för att framföra sin sak och förstå vad de andra säger. Fältanteckningar från dessa möten visar på tre typer av tolkar: den frånvarande, den okunnige och den tidskrävande. De frånvarande och okunniga tolkarna orsakar missförstånd under mötena. De tidskrävande tolkarna tycks vara kunniga i sitt yrkesutövande men upplevs som opraktiska – deras tolkande stör mötesdynamiken.

Nedanstående fältanteckning kommer från ett möte. Närvarande i lägenheten är en pappa, vars son är placerad på en institution, en samordnare och en forskare som följde med samordnaren. Tolk är inte bokad till mötet och missförstånden upprepas:

Samordnaren är redan i full gång med att beskriva MVG-projektet, pappan lyssnar, nickar. Samordnaren avslutar: "Vet inte om du fått en bild nu ...?" Pappan börjar leta i fickorna, tar fram en bild av sonen. Samordnaren: "Jaha, nej, jag menade om du förstått själva projektet, vad det går ut på?" Pappan nickar återigen, "ja, jag förstår", säger han. (...) Här bör tilläggas att det är mycket svårt att följa pappan så fort han ger sig in på längre och mer komplicerade resonemang. Hans svenska är dålig och han talar dessutom lite ottydligt och sluddrigt emellanåt, tittar ner, vrider händerna, söker efter orden. Han säger också något om att sonen varit deprimerad och något om "sovamedicin" och "sovatabletter", där jag inte riktigt förstår om det är han själv eller sonen som tar dessa. Sedan uppstår ett missförstånd kring hasch, där pappan uppfattar det som att samordnaren undrar om han röker hasch. (Jag förstod det som att samordnaren talade om sonen.) Han svarar att han (pappan) röker vanliga cigaretter, men inte hasch. (Fältanteckningar)

En fältanteckning från ett annat möte exemplifierar ännu en frånvarande tolk där aktörerna på mötet inte ser frånvaron av tolk som ett hinder för mötets genomförande.

Vi satt i ett mötesrum och samordnaren läste upp den tänkta dagordningen för socialsekreteraren som verkade positiv till den. Tolken från det förra mötet, som pratade "dålig svenska" nämndes i diskussionen och socialsekreteraren talade då om att hon glömt att boka tolk för detta möte. (FA 0716)

Den uteblivna tolken som mamman hade behövt för att fullt ut kunna delta på mötet diskuterades inte vidare, varken av samordnaren eller socialsekreteraren. Det verkade som om detta inte upplevdes som ett hinder för mötets genomförande. Ett annat exempel visar att en utebliven tolk försvårade för de närvarande på ett behandlingsmöte. I detta fall fattades beslut om att boka in tolk till nästa möte.

Familjeterapeuten tycker att det fungerade bra att samtala med mamman i samband med avvikningen, tycker att hon skötte det bra. Mamman nickar (vid detta möte tolkar en behandlingsassistent från institutionen, man har inte kallat en professionell tolk). (...)

Socialsekreteraren säger att hon tror att det vore bra med tolk, "för jag undrar om mamman hänger med på allt".

Avdelningsföreståndaren menar att detta är okej för hans del. Han säger att mamman i och för sig är trygg med behandlingsassistenten men att det kan bli lite "hackigt" när han både ska tolka och vara med under mötet. "Det är ingen principalsak för oss", säger han, "jag beställer gärna en tolk om mamman vill det". (Fältanteckningar)

Tolkar som närvarar på mötena utvärderas ofta av andra professionella. I mitt empiriska material är kritiken mest framträdande. Tolkar beskrivs som okunniga både i det svenska språket och i sitt hemspråk. Samtal med en samordnare i samband med ett möte ger bilden av en okunnig tolk som ändå prioriteras av samordnaren:

Samordnaren säger vidare att mamman och dottern pratar "dålig svenska" och att en tolk var med på förra mötet. Tolkens kunskaper i svenska beskrivs som dåliga, "han pratar dålig svenska, ungefär som mamman". Samordnaren säger även att mamman inte verkar förstå vad tolken säger när han pratar indiska. Jag berättar då att man kan kräva av tolkförmedlingen att skicka en mer kompetent tolk, att tolkförmedlingarna ibland skickar utbildade och okunniga tolkar med flit för att förmedlingen själv då tjänar bättre. Samordnaren svarade att "det är svårt" att kräva ny tolk från förmedlingen med tanke på att "den tolken (från förra mötet) är så rar". (FA 0716)

Jag går uppenbarligen utanför min forskarroll när jag både informerar om rättigheter och kritiserar tolkförmedlingar. Detta kan kritiseras men har samtidigt fördelen av att det utlöser ett svar som visar att språkkunighet kan ställas mot trevlighet. Den senare egenskapen kan, som i detta fall, väga över i bedömningen.

Mamman, dottern och tolken placeras i kategorin *de som pratar "dålig svenska"*, varvid en bekymmersam samling aktörer aktualiseras. Deras bristande kunskaper i svenska och inte minst i sitt hemspråk illustrerar de problem som kan uppstå under mötena.

Mammans deltagande på mötet är beroende av hennes möjlighet att förstå vad de andra inblandade aktörerna pratar om men även hennes möjlighet att själv uttrycka det hon känner. Samordnaren verkade bli ställd inför ett dilemma när jag berättade för honom att han kunde kräva en kompetent tolk av tolkförmedlingen. Å ena sidan ser samordnaren klientens mamma, å andra sidan en "rar" men okunnig tolk. Samordnaren valde i detta fall att skydda tolkens intresse framför mammans. Fältanteckningar från ett annat möte porträtterar en återkommande okunnig tolk, "han (behandlingsassistent) har svårt att hålla sig för skratt när han ser att det blivit just den tolk han inte ville ha".

Samtalet flyter på, någon undrar när tolken kommer. Halv ett, svarar avdelningsföreståndaren. Behandlingsassistenten nämner att den tolk de hade vid ett av de tidigare mötena var en katastrof. Behandlingsassistenten (som själv kan ryska) säger att han lyssnade och att tolken missade hälften av vad som sades. Så han hoppas att det blir någon annan den här gången. (...) Efter en stund visar sig tolken i dörren, han undrar var mötet ska hållas. Han verkar lite osäker och trevande, och jag inser snabbt att det var just denne tolk som behandlingsassistenten tidigare hade pratat om. Jag ser att behandlingsassistenten diskret tar sig för pannan och vänder sig bort. Han har svårt att hålla sig för skratt när han ser att det blivit just den tolk han inte ville ha. (...) Viza (en representant från en kommunal frivårdsverksamhet) frågar tolken om han hänger med (jag tror att Viza märker att tolken inte säger så mycket för det har i alla fall jag lagt märke till). Tolken ger ett långt och lite oklart svar, pratar om att han "inte vet alla fakta som behövs för tolkningen" o s v. Behandlingsassistenten tittar bort från tolken, ler och har återigen svårt att hålla sig för skratt. Viza säger att han gärna förklarar för mamman om det behövs (även han pratar liksom behandlingsassistenten ryska) och att tolken ska säga till om han pratar för fort. Tolken nickar. (...) Tolken verkar åter ha svårt att hänga med, sitter tyst långa stunder. Viza säger att tolken måste säga till om han pratar för fort, tolken säger något om att han inte har all information som krävs för att tolka och sitter sedan tyst. Viza säger sedan att han kan förklara schemat för mamman på ryska och gör så. Tolken ser lite stött ut, han är röd om kinderna men säger ingenting. Behandlingsassistenten skakar lätt på huvudet när tolken inte ser det. (...) Efter mötet, när tolken gått säger en av personalen, jag tror det är avdelningsföreståndaren, att tolken var en katastrof och att de inte ska använda honom fler gånger. (Fältanteckningar)

De professionella talade om tolkens okunskap före mötet och under mötet gestikulerar de för att markera dennes okunskap. Man beslutar efter mötet att inte använda honom igen.

Men även kunniga tolkar kan orsaka problem. Fältanteckningarna från ett behandlingsmöte som hölls några månader senare, avseende samma ungdom, ger en bild av en kunnig men tidskrävande tolk. Uppehåll under samtalet på grund av tolkning gör att samtalet blir "ryckigt".

Med jämna mellanrum måste man vänta in tolken, som översätter för mamman, vilket gör samtalet lite "ryckigt". Tolken håller emellanåt upp handen för att hejda Viza för att hon ska hinna översätta.

Den ovan beskrivna tolken verkar vara kunnig men tolkandet tycks störa mötesdynamiken och därmed de andra professionella i deras yrkesutövande. Att "vänta in tolken" innebär en tidspilan i kontexten.

3 Ungdomar och föräldrar

De institutioner där ungdomarna är placerade kan ses som ett spänningsfält där inlåsning, rutiner och konflikter kan leda till att ungdomar upplever sin identitet som ifrågasatt, kontrollerad och hotad.

Etnicitet kan användas av ungdomarna för att framställa sig som offer, att de är offer för en felaktig LVU-placering, eller i relationen till institutionspersonalen och de andra placerade ungdomarna. I denna studie framställs offerskapet ofta av ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk. Hypotetiskt kan vi tänka oss att liknande framställningar också kunde ha förekommit i de svenska ungdomarnas beskrivningar om materialinsamlingen för denna studie i högre grad haft fokus på etnicitet.

I detta kapitel beskrivs hur och när de placerade ungdomarna och deras föräldrar aktualiserar etnicitet som särskilt viktig i sina skildringar. När de berättar om de andra aktörerna i ungdomsvården, om anledningar för en institutionsplacering och om sina kärleksrelationer använder de emellanåt etnicitet för att krydda sina framställningar. Etnicitet aktualiseras då som kultur, nation, region, språk och religion.⁵⁸ Även maten får i detta sammanhang betydelse som en viktig kulturell och religiös markör. I skildringarna aktualiseras aktörernas könstillhörighet som särskilt viktig.

De placerade ungdomarna beskriver ibland interaktionen på institutionen genom att uppmärksamma kulturella skillnader mellan sig själva och andra placerade ungdomar som de träffat. I sina skildringar relaterar de även till de professionella som de mött i tidigare interaktioner (socialtjänstpersonal, institutionsanställda, samordnare). Här aktualiseras ibland en maktdimension i framställningen.

I detta avsnitt analyseras även berättelser om diskriminering på institutionerna och institutionspersonalen framställs som aktörer som diskriminerar och nedvärderar ungdomar som har annan etnisk bakgrund än svensk. Dessa ungdomar säger att institutionspersonalen vid konflikter ger dem namn som: "blatte", "jävla kanakas" och "jävla svartskalle". Framställningarna görs genom att olika kategorier relateras i diskursen, för att någon ska benämnas som "blatte" förutsätts att det finns en "svenne" i kontexten.

⁵⁸ Jfr Eriksen (1993/2000); Lill (2007), s. 192–194.

De professionella

De placerade ungdomarna använder ibland myndighetspersonernas etnicitet när de beskriver själva personen eller olika händelser där myndighetspersonerna är involverade. I dessa fall tar ungdomarna hjälp av olika begrepp och uttryck avseende aktörernas etnicitet liksom de använder etnicitet för att förstärka sina ståndpunkter. Vissa ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk efterfrågar också ett annat bemötande från myndighetspersonerna.

Att tydliggöra sina intryck

Myndighetspersoner med annan bakgrund än den svenska beskrivs ibland med hjälp av deras etnicitet. Ungdomarna tycks tydliggöra sina intryck på detta sätt. I de framställningarna aktualiserar ungdomarna även sin egen etniska tillhörighet.

En svensk flicka försöker nedan berätta om en myndighetsperson som hon inte träffat så många gånger. Jag undrar om de någon gång talat i telefon och flickan kommer då på myndighetspersonens namn:

Flicka: Ja, han heter Erik.

Goran: Ok.

Flicka: Nån, dansk sort ...

Goran: Är han dansk.

Flicka: Ja.

Flickan letar i minnet och kommer på hans namn och lägger till ytterligare en sak som häftar vid – att han är dansk är något som fyller ut bilden av honom.

”Hon fjäskar för svenskarna”

De placerade ungdomarna framställer sig ofta som offer för institutionen, de menar att de placerats på felaktiga grunder och att den ”bråkstake-stämpel” som de bär är felaktig. I beskrivningarna betonas ibland etnicitet på ett ”strategiskt sätt” – det används retoriskt för att förklara placeringar och andra beslut.

En pojke med arabiskt namn berättar att han placerats på institutionen på felaktiga grunder, utifrån ett rykte, utan bevis. Pojken säger att hans etniska tillhörighet spelade roll vid placeringen. Han känner sig diskriminerad trots att placeringsprocessen på socialtjänsten sköts av en ”chef” med annan bakgrund än den svenska. Jag kommenterar hans berättelse med att ställa en fråga:

Goran: Vad tror du, hur skulle de behandla dig om du var svensk?

Pojke: Då skulle de inte låsa in mig. Det tror jag inte. (...)

Goran: Varför tror du att de gjorde detta nu?

Pojke: Hon fjäskar för svenskarna (...)

Goran: Du menar chefen på socialtjänsten?

Pojke: Mmm. (...)

Goran: Kan det bli ett plus för henne, att låsa in dig?

Pojke: Hon satt och ljög under min länsrättsförhandling, därför fick jag LVU. Hon ljög för att jag ska få LVU. (...)

Goran: Vad sa hon?

Pojke: Hon sa att vi måste fixa ditt beteende och såna grejor som inte är sanna. Hon vet inte mycket om mig. Hon vet bara rykten som hon skrev på sina papper.

Svaret på min fråga, "hur skulle de behandla dig om du var svensk?", frambringar en argumentation om diskriminering hos pojken som tror att han skulle behandlas annorlunda om han varit svensk. Chefen på socialtjänsten beskrivs som en aktör som talar osanning och genomför sina arbetsuppgifter bara för att smicka sina svenska arbetskollegor, "hon fjäskar för svenskar-na". På detta sätt kan ungdomar använda etniska markörer för att begripliggöra placeringsbeslut.

Bemötande – För och emot särskiljande

En del ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk efterfrågar annat bemötande från myndighetspersonerna i ungdomsvården. I dessa framställningar behandlas särskiljande behandling: vissa är för det, andra är emot det. Ibland förmedlas dessa önskemål, för och emot särskiljande, i en och samma berättelse.

En del av de ungdomar som jag intervjuade tillfrågades om det fanns behov av att ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk fick annan typ av service av sina samordnare än de ungdomar som har svensk bakgrund. En flicka svarar på frågan:

Flicka: Nej alltså, (...) jag tycker inte de behöver ge en annan service, men de måste, den samordnaren ha lite koll på om man är från ett annat land, då har man en annan kultur och så är det, alltså, de behöver inte behandla personen på ett annat sätt utan vara lite lyhörda.

Goran: Mmm.

Flicka: "den är från ett annat land och (...)"

Det som efterfrågas av flickan är en önskan om att samordnarna tar hänsyn till vem ungdomen ifråga är och från vilken kulturell bakgrund den kommer, utan att det blir en särskiljande behandling av ungdomen.

Samma flicka lyfter fram etniciteten ännu tydligare i fortsättningen av intervjun då ett visst praktiskt problem diskuteras och särskiljande av ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk efterfrågas. Hon skapar två kategorier under sin beskrivning, den första kategorin är "barn" den andra är "invandrare". Flickan berättar om en fråga i enkäten hon och hennes föräldrar fick av samordnaren som de tyckte var för svår.

Goran: Ok, och vilken fråga var svår?

Flicka: Eee, vad har du ändrat i ditt pro-sociala beteende?

Goran: Ok, vad har du svarat på den frågan?

Flicka: Att jag tycker att de skulle göra lättare frågor till oss barn. (skratt)

Goran: (skratt)

Flicka: Vad ska jag skriva annars? Jag vet inte vad de vill. (...) Inte ens min mamma fattar frågorna så ... De borde ha nån annan enkät för invandrare, så, lite finare, lite lättare.

Goran: Mmm.

Flicka: Om jag frågar nån invandrare nu på stan "vet du vad det pro-sociala är", hur många ska svara rätt?

Kultur som etnicitetsmarkör

I vissa fall är det "bättre att inte blanda olika kulturer"

Ungdomarna i denna studie är väl medvetna om de kulturella likheter och skillnader som finns mellan dem och andra placerade ungdomar. Framställningar om detta används ofta av ungdomarna när de beskriver de andra.

I slutet av 2008 vid en uppföljningsintervju beskriver en flicka en annan flicka hon träffat på institutionen. I beskrivningen jämförs flickornas kulturer. En del skillnader mellan kulturer urskiljs i framställningen men även en likhet.

Flickans tolkning av den andra flickans vardagliga handlingar påvisar skillnader mellan deras kulturer. Att inte kunna svenska, att smaska, att ta på en annans mage, att nypa en i låret framställs som något som "kanske" är normalt i den främmande kulturen i kontrast till den svenska där detta stämpas som avvikande. Den svenska flickan berättar:

Flicka: Hon, tjejen då, det är den enda människan som jag hatade, alltså jag hatar inte många men hon kommer från en helt annan kultur, hon kunde inte svenska, hon *smaskade (betoning)* när hon åt liksom, hon tappar mat i andras mat och hon tafsade. Det är en helt annan kultur ... Tar man en längs armen liksom, så (visar en mjuk beröring, på sin arm, från axel till handled) och på magen, kanske är det fel, på magen så (gör cirklar med mjuk beröring på sin mage), liksom, här i Sverige, man tar inte på en annans mage utan anledning liksom, du vet?

Goran: Mmm.

Flicka: Eller nyper en i låret liksom, det gör man inte.

Goran: Nej, nej.

Flicka: Då får jag liksom så "*nej, nej tack (med pipig röst)*" (skratt). Typ och man tänker *shit, hon är lesbisk (betoning)*, men kanske i Eritrea eller vad fan det heter, Eritrea ...

Goran: Mmm.

Flicka: ... så är det kanske normalt, va' vet jag.

I fortsättningen av intervjun berättar den svenska flickan att den andra flickan utsattes för mobbning på institutionen. Att flickan inte kunde svenska aktualiseras som viktigt i kontexten, att hon inte kunde säga "jag är inte lesbisk" tycks ha gett näring till fortsatt mobbning.

Flicka: Vi mobbade henne totalt, för vi trodde ju liksom att hon är lesbisk (skratt), det blev liksom jaha (skratt)

Goran: Mmm, jaja, så det gick till på så sätt?

Flicka: Och när vi kallade på henne, hon är snabb då, då flög hon över, hon skulle kramas och pussas och sånt. Man vet ju inte ... I och med att hon inte kan säga "jag är inte lesbisk", hon kan ju inte det, hon kan ju inte svenska, då vet man ju inte. (skratt)

Vidare berättar den svenska flickan att den andra flickan använde mat för att muta sig till umgänge. Hon beskriver den andra flickans glädje när hon en gång ropade på henne:

Flicka: Hon skrek som fan, du vet så, flyger över mig, kramar mig, hon bara "pussa mig här, pussa mig här", jag bara "nej, nej" (skratt) "nej, jag vill inte". Hon bara "du ska få massa choklad", hon kunde lite, lite svenska.

Goran: Jaja.

Flicka: Men detta bara för att hon blev glad att jag pratade med henne, så skulle jag få choklad, godis och allting du vet. Jag kan inte alla kulturer men man blir lite så då ... *Nej (tystare sagt)* (skratt)

I denna del av intervjun verkar flickan beklaga sitt eget och de andras beteende. Kulturkrocken som beskrivs ovan tycks inverka på flickan som i fortsättningen av intervjun efterfrågar "kultur-rena" avdelningar på institutionerna. Hon ger ett förslag på hur verksamheten på institutionerna borde organiseras och säger: "då är det bättre att inte blanda olika kulturer".

Den alternativa etniciteten

Under samma intervju uppmärksammar den ovan nämnda flickan sin alternativa etnicitet som grundar sig på en abstrakt kontinuitet med det förflutna.⁵⁹ Hon berättar att hennes mormor är från Grekland och att hon planerar att "hedra" sin mormors härkomst genom att öppna en grekisk restaurang. Hon berättar om sina framtidsplaner:

Flicka: Jag är kreativ av mig, så jag vill göra mitt eget när jag öppnar restaurang med grekisk och italiensk mat.

Goran: Ok.

Flicka: Så jag vill hedra min mormors ... härkomst

Goran: Mormor är från ...

Flicka: Grekland.

⁵⁹ Jfr Hylland Eriksen (2000), s. 81–89.

Flickan framställer en alternativ etnicitet,⁶⁰ en stabil "kärna" av etnisk tillhörighet som visar upp en kontinuitet med hennes förflutna. Hon lyfter upp en annorlunda kulturell bakgrund och visar att hon är trogen mot sina föregångare. På så sätt framställer flickan sin etniska identitet som en situationsbetingad och förhandlingsbar företeelse, där hon beroende på situationen aktualiserar betydelser av den svenska och grekiska kulturen.⁶¹

Mat – En konfliktskapande identitetsmarkör?

Goran: Kan du ge exempel på äcklig mat som man kan få (på institutionen)?
Sydslavisk pojke: Kåldolmar, såna de kallar för kåldolmar men det är de inte, du vet? Sånt turkiskt, de säger att det är kåldolmar men min mamma gör helt annorlunda, min mamma gjorde inte som dom. De gör med såna äckliga blad, det var inte alls gott.

De institutionsplacerade ungdomarna markerar ibland sin kultur och religionstillhörighet genom att uppmärksamma olika matvanor. Med dessa markeringar konstrueras bilden av *de andra* som inte äter samma mat, d v s som inte tillhör samma kultur eller religion. Gränsdragningarna i beskrivningarna grundas på skillnader mellan de framställda kategorierna och har sin utgångspunkt i nationella, regionala och religiösa gränser. Ungdomarnas matvanor tycks även kunna skapa konflikter på institutionen.

I nedanstående intervjuutdrag aktualiserar två placerade ungdomar mat som en viktig identitetsmarkör. Gränsdragningarna i framställningen har sin utgångspunkt i nationella och regionala gränser. I första exemplet ställer jag en fråga som "etnifierar" maten. Jag frågar vad en sydslavisk pojke tycker om "den svenska maten". Han ges tillfälle att förklara att han inte tycker om institutionsmaten. Denna pojke har tidigare under intervjun uppvisat stor ilska och förbittring över att vara placerad. Han tar nu tillfället i akt och blir röd i ansiktet och talar om maten på följande sätt:

Ex 1

Pojke: Här ... Vad ska jag annars äta? "Nema ovdje čevapi" (ironiskt skratt, arg) (översättning: "här finns inte čevapčići (en bosnisk nationalrätt)). Jag är inte van med svensk mat, orkar inte med det, men jag är tvungen att äta annars får jag ingenting i mig. (...)

Goran: Har du sagt till personalen att du inte är nöjd med maten här?

Pojke: Nej, det hjälper inte ett skit alltså. Det är inte så att de kommer (...) att ta hit bosniska köket för mig, laga čevape och sånt (ironisk skratt). Jag får hålla mig till svensk mat nu ett tag.

Goran: Mmm.

Pojke: Jag är tvungen.

⁶⁰ I kontrast till den svenska.

⁶¹ Jfr Yon (2000).

I det andra exemplet berättar en svensk flicka om maten på ett sätt som knyter den till geografiska egenheter:

Ex 2

Flicka: Att jag är en sämre människa bara för jag inte äter kött liksom. De (institutionspersonalen) sa "ska du åka hem till din vegetarianfamilj nu?". Aaa, det ska jag.

G: Vad är det som är fel med att inte äta kött?

Flicka: Jag vet inte, smålänningar du vet, jag förstår mig inte på dem. Så hackade de på mig hela tiden. Och i början så ville de inte köpa in vegetarisk korv och sånt så fick jag äta majs, tomater och champinjoner hela veckan. För att de först inte ville köpa in det, "*det tar så lång tid att beställa*" (*härmar personalen*). Ja, ja "tack".

Flickan i exempel 2 berättade även om institutioner som grundar sin verksamhet på att föda upp och slakta djur, och sen sälja kött. Denna beskrivning verkar förstärka hennes vegetarianska identitet och kontrasten hittar hon i kritiken mot institutionspersonalen. De framställs som köttätare som provocerar henne och som är geografiskt skilda från henne, de är "smålänningar". I exempel 1 framställer pojken sin etniska identitet genom att uttala sig kritiskt om svensk mat. I kontrast till den kritiken beröms den bosniska maten, den bosniska nationalrätten blir viktig.

På ett likartat sätt aktualiseras betydelsen av mat som en markör för religionstillhörighet. Under en lunch på en institution visar en flicka sin religionstillhörighet genom att påminna personalen om att hon inte äter griskött. Irriterad säger hon under en lunch där jag närvarar: "jag är muslim, muslim, muslim".

Ex 3

Personalen, eleverna och jag åt lunch tillsammans. Före lunchen har eleverna haft praktik (målat staket någonstans eller någonting liknande). Sedan lagade en av personalen en enkel lunch åt dem (korv, pasta, sallad). Vi äter och en tjej påpekar att hon inte äter griskött. Personalen verkar ha glömt detta och säger att hon måste påminna dem. Då säger hon, (irriterat): jag är muslim, muslim, muslim ... (FA 0722)

Även en pojke berättar, (under en uppföljningsintervju) om en konflikt med institutionspersonalen som har sitt upphov i pojkens matvanor. Han berättar om konsekvenserna av att han "en gång" testade att äta griskött.

Ex 4

Pojke: En gång åt jag gris. Jag smakade gris, alltså för mig är det inget problem om jag ska äta gris, jag äter allt, så jag åt gris men egentligen äter jag bara halal mat.⁶²

Goran: Ok.

Pojke: Men en gång bestämde jag mig för att äta gris, så när jag åt gris, så sa de (institutionspersonalen): "nu ska du äta gris hela tiden". Jag åt gris i fyra månader och de lät mig inte äta muslimsk mat fast jag ville det.

Goran: Jaså.

Pojke: Sen tog det fyra månader, de sa: "du måste äta nu". Så ringde jag min soc, min pappa, så jag snackade med dem, så ändrade de det. De ville inte att man ska göra så: muslimsk, gris, muslimsk, gris. Jag sa till dem "jag bara smakade, jag ville inte äta gris, jag ville äta muslimskt". Fyra månader höll de på så.

Här aktualiseras maten som en särskilt viktig markör för ungdomarnas religionstillhörighet. I framställningen konstrueras bilden av *de andra*, de som inte äter samma mat, dvs de som inte tillhör samma religion. Pojken protesterar också mot en alltför hård tolkning av etnicitet, som tog sig uttryck i att personalen inte tillät någon avvikelse eller något undantag. Den uppfattning han vill protestera mot är "en gång griskött alltid griskött".

De fyra exemplen ger bilden av ungdomarnas matvanor som en möjlig anledning till konflikter på institutionen: en pojke är arg på institutionspersonalen, säger att han är tvungen att äta svensk mat och talar med ironi; en flicka berättar att institutionspersonalen provocerar henne och hennes familj på grund av deras matvanor; en annan flicka är irriterad på personalen som glömmer att hon inte äter griskött; en pojke berättar att han blev tvungen att äta mat som han egentligen inte ville äta i fyra månader.

Hur används tillskrivna egenskaper?

Ungdomarna i denna studie tillskriver ibland olika egenskaper till olika kategorier i sina framställningar (t ex tattare – resande, araber – macho, svenskar – tråkiga). När en kategori tillskrivs egenskaper kan vi urskilja att ungdomen ibland identifierar sig med kategorin och ibland distanserar sig från kategorin.

Å ena sidan kan ungdomen tillskriva sig själv egenskaper och därigenom identifiera sig själv med en viss kategori genom att aktualisera ett "vi" i kontexten. Å andra sidan kan ungdomen tillskriva egenskaper till kategorin och framställa sig själv som distanserad från den genom att aktualisera ett "de" i kontexten.

En placerad flicka, som jag uppfattade som svensk, beskriver anledningen till varför hon är placerad:

⁶² Halal är termen på vad som är tillåtet inom islam och rymmer allt mänskligt handlande. Motsatsen till halal är haram. I västvärden associeras namnet oftast med reglerna om tillåtna livsmedel.

Flicka: De säger att jag lever ett vagabonderande liv, nånting sånt.
Goran: Det begreppet förknippas ibland med tattare och ...
Flicka: Jag är tattare.
Goran: Är du det?
Flicka: Min pappa är tattare och min mamma svensk.
Goran: Ok.
Flicka: Vi är så, resande.

Flickan beskriver anledningen till varför hon placerats på institutionen och i beskrivningen tillskriver hon kategorin "tattare" en egenskap, att tattare är ett resande folkslag. I samma beskrivning identifierar hon sig själv med kategorin när hon säger: "Vi är så, resande". Ett "vi" i kontexten visar upp en identifikation med den beskrivna kategorin.

En annan flicka berättar om de två senaste besöken i föräldrarnas hemland. I hennes beskrivning kan vi däremot inte utläsa någon identifikationsmarkör till den beskrivna kategorin:

Flicka: Min pappa tog på sig ansvaret under tiden vi var på semester, vi var tre veckor under jul och nu var vi fem veckor.
Goran: Trivs du där nere?
Flicka: Det är helt andra människor, helt annan ... Det är inte som i Sverige. Det är helt annan stämning.
Goran: Är det bättre eller sämre jämfört med Sverige?
Flicka: Alltså det är sämre livskvalitet, de har inte samma förutsättningar som i Sverige men människorna är mer sociala.

Människorna i föräldrarnas hemland tillskrivs en egenskap, de är "mer sociala" i jämförelse med svenskarna. Flickan tycks varken identifiera sig med kategorin i föräldrarnas hemland eller med kategorin svenskar. I en annan intervju med en svensk flicka utkristalliseras en Vi och De-dikotomi. Hon beskriver "araber" och markerar sitt avstånd från kategorin med att upprepa ordet "dom" i framställningen.

Flicka: Araber, dom är såna macho, dom ska slå, dom ska råna lite, ge ny TV-apparat till flickvännen (skratt).

"Svenska killar är så tråkiga"

I tidigare studier har uppmärksamats att det finns ett samspel mellan etnicitet och kön i skapandet av maskulina identiteter. I sådana studier sammankopplas exempelvis ofta pojkar med annan etnisk bakgrund än svensk med en problematisk manlighet. Dessa pojkar framställs å ena sidan som hotfulla och våldsamma, å andra sidan som charmiga och sexuellt attraktiva. Det problematiska i sammanhanget förklaras ofta med "deras kultur".⁶³

⁶³ Se till exempel i Bredström (2003); Gruber (2007); Hammarén (2008).

Kärleksrelationer är ett ämne som berörs i denna studie och aktörernas könstillhörighet synliggörs i sådana beskrivningar. Även etnicitet används, särskilt om den beskrivna relationen är mångetnisk. En svensk flicka, placerad på en institution, berättar att hennes före detta pojkvän kommer från Serbien och att hennes nuvarande pojkvän kommer från Bulgarien. Berättelsen fortsätter med att vi talar om hennes före detta man:

Goran: Men han du var gift med, är han svensk eller ...?

Flicka: Nej, Save heter han. Han är kurd, hans pappa är kurd från Syrien och hans mamma är dansk.

Goran: Ok, vad är dina föräldrar?

Flicka: Mina föräldrar är svenskar.

Goran: De är svenskar, du är svensk. Tre män som har märkt ditt liv, alla har utländsk bakgrund, vad kan det bero på, vad tror du?

Flicka: Jag vet inte. Det har bara blivit så, jag dras mer till killar med utländsk bakgrund. De är mer spännande på nåt sätt, jag har alltid tyckt att svenska killar är så tråkiga. Ja, du vet ... Det är kanske bara fördomar, men jag har alltid tänkt så i alla fall. Jag tycker de är snyggare helt enkelt. Svenskar intresserar mig inte.

Flickan ovan identifierar sin dragning till kategorin "killar med utländsk bakgrund". I framställningen gör hon den etniska skillnaden märkbar mellan kategorierna "svenska killar" och "killar med utländsk bakgrund" genom att de utländska ungdomarna beskrivs genom en romantiserad bild. Killar med utländsk bakgrund är "mer spännande" och "snyggare" än svenska killar som i citatet beskrivs som "tråkiga". Två kategorier jämförs i framställningen och skillnaden mellan dessa utkristalliseras.

Språket som etnicitetsmarkör

Språket gestaltas som särskilt viktigt av en del ungdomar och föräldrar. Det vanliga är att en aktör uppmärksammar brister i språkkunskaperna hos andra aktörer samt att det svenska språket framställs som ett påtvingat språk på några av institutionerna, där det råder ett förbud att tala andra språk än svenska. Vi kan även lägga märke till att ord eller meningar från andra språk ibland används under samtalen.

Språkbrister som förklaring

Oly (mamma) berättar, på en bristande men begriplig svenska, att hon i Indien hade arbetat i en storstad och varit tvungen att lämna Mya (dottern) hos mormor på landsbygden. Om den tiden sade hon: "Telefonerna finns inte som idag så jag pratade med henne en gång på sex månader. Mya var elva år när vi kom hit (till Sverige) och jag ville krama henne då (Oly sätter sina händer i kors på sina bröst) men hon vill inte. Hon sa: jag är stor nu mamma (händerna placeras parallellt rakt ut som för att markera avstånd). (FA 0716)

Mamman ovan talar svenska med svårighet och hon talar inte sitt modersmål under mötet. Hon ger en förklaring till varför kontakten med dottern inte är så okomplicerad vilket delvis handlar om språkbrister. Skildringen av livet i Indien ger en bild av dåtidens dynamik och man kan utläsa dess betydelse för det kommande livet. Mamman beskriver de svåra förhållandena i hemlandet och längtan efter sin dotter. Levnadsförhållandena blev bättre efter att hon och dottern kom till Sverige.

Ändå har flickan omhändertagits. Både mamman och styvpappan uppmärksammar flickans bristande språkkunskaper – styvpappan i svenska språket, mamman i indiska språket.

Under det fortsatta mötet reflekterade styvpappan över språkets betydelse för styvdotters placering på institutionen. Han menade att "allt började gå snett" när styvdottern placerades i en vanlig klass i skolan utan att kunna svenska språket. Även mamman uppmärksammade språket men då gällde det hemspråket, indiskan, språket som mamman har gemensamt med sin dotter men som dottern börjat glömma. "Indiskan är borta nu" säger mamman. (FA 0716)

Språket och språkhindren var ett återkommande tema under mötet. Styvpappan och mamman hade sina perspektiv på dottern i förhållande till språket. Bådas synpunkter fokuserade på historiebeteckning, styvpappan försökte hitta en anledning till varför "allt började gå snett" med styvdottern och mamman var ledsen över att det indiska språket, den gemensamma nämnaren som hon hade med sin dotter, nu var "borta".

Under uppföljningsintervjun med en svensk flicka betonade hon vikten av att under placeringen på institutionen kunna det svenska språket. Flickan efterfrågar att ungdomar som inte kan svenska språket placeras avskilda från de svensktalande. Jag frågar henne: "Vad tycker du om de ungdomar som kommer från andra länder, behöver dom en annan form av hjälp?" Flickan svarar genom att ge ett exempel:

Flicka: Ja, alltså jag var bara placerad med en tjej som nyligen kom till Sverige men hon behövde en annan hjälp, alltså hon var på utredningshem med mig, liksom hon kunde inte prata svenska, hon fick ... alltså tolk fick komma och sånt.

Goran: Mmm.

Flicka: Hon skulle haft ett annat ställe, alltså mer ett behandlingshem för invandrare. Alltså jag är inte sån, jag har ingenting emot invandrare överhuvudtaget i och med att jag har det i blodet men vissa människor behöver sitt eget tycker jag. Alltså jag vill att man delar in familjeproblem för sig och droger för sig.

Goran: Mmm.

Flicka: Då tycker jag lika väl att de som inte kan svenska kan ha sitt eget.

Flickans resonemang under intervjun är att olika *problemkategorier* av de placerade ungdomarna ("familjeproblem", problem med droger) ska placeras separat på specialiserade avdelningar, dvs att man vid placeringen

inte blandar olika problemkategorier. Hon är exempelvis kritisk till att en ungdom som placerats på grund av problem i familjen vårdas tillsammans med ungdomar som missbrukar. Då riskerar *en ungdom med familjeproblem* att börja missbruka själv, enligt flickan. En liknande specialiseringstanke kan utläsas i hennes resonemang kring ungdomar som inte talar svenska: "hon skulle haft ett annat ställe, alltså mer ett behandlingshem för invandrare". I fortsättningen av intervjun beskriver flickan "invandrarnas" och "svenskar-nas" sätt att använda språket.

Flicka: Nu blir de invandrare igen men de kan inte tala sitt språk så bra heller. Att de inte pratar svenska, då blir det inte mer än "håll käften, dra åt helvete", det är typ det de kan.

Goran: (skratt)

Flicka: De kan inte prata för sig, alltså riktig korrekt svenska och att kunna uttala sina ord bra, så det bli typ "fuck you".

Goran: Mmm. Mmm.

Flicka: Och då kan det också misstolkas alltså om nånting händer, då de muckar eller det låter som att de muckar men de kan inte bra svenska, de kan inte uppföra sig.

Goran: Så då blir det vad de kan, den korta versionen?

Flicka: Ja.

Goran: Typ "dra åt helvete".

Flicka: Typ.

Goran: Ja, ja.

Flicka: Och då bli det bara problem.

Goran: Ja, ja precis.

Flicka: Svenskar är likadana, vi, vi tar den långa versionen men till slut menar vi egentligen "dra åt helvete".

Goran: (skratt)

Flicka: (skratt) Men det låter bättre.

Flickan ovan dramatiserar en språklig interaktion under en abstrakt skildrad konflikt mellan ungdomar. I framställningen kan vi utläsa att hon urskiljer skillnader mellan "invandrarungdomars" och svenska ungdomars sätt att använda språket. Ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk framställs som okunniga i svenska språket vilket resulterar i att de använder korta uttryck under samtalet i kontrast till svenska ungdomar som framställs som kunniga i svenska språket och mer sofistikerade i samtalet. I framställningen kan vi även utläsa en likhet mellan kategorierna, både invandrarungdomar och svenska ungdomar framställs i den abstrakta konflikten mena samma sak i det sagda: "dra åt helvete".

Tvånget att tala svenska – En kränkning?

Några ungdomar med annan etnisk bakgrund än den svenska uppger att det råder förbud att tala andra språk än svenska på institutionen där de är pla-

cerade. Sådana beskrivningar aktualiseras ofta när ungdomar berättar om konflikter på institutionen, exempelvis när ungdomar under ett bråk börjar skrika och svära på sitt hemspråk. Förbudet framställs som en kränkning och kritiseras av ungdomarna.

En pojke med arabiskt namn beskriver en konflikt med institutionspersonalen som utspelades under matlagningen. Pojken säger att han blev misshandlad och hotad av personalen och ville polisanmäla händelsen. Personalen tillät inte detta och ville att pojken skulle avsluta matlagningen först:

Pojke: De (institutionspersonalen) säger: "Nej du ska laga maten först, punkt slut", så jag blev förbannad på honom och skriker på arabiska på honom. (...) Han tar mig så, jag snubblar över den och slår mot väggen och han skriker "snacka svenska här, snacka inte nåt annat språk här" och såna grejer. Så på så sätt gick det till, så jag polisanmälde honom sen nästa dag för kränkning och misshandel (...) Goran: Kan du berätta hur det kändes då när han sa till dig att du ska prata svenska och inte arabiska?

Pojke: Alltså det kändes kränkande så, du vet ... Alltså det står i reglerna att du inte får snacka andra språk. Det står att vi ska bara snacka svenska och bla, bla, bla. Så jag tycker att det är kränkande av honom att säga detta på så sätt.

Här kan vi urskilja att både en bestämmelse på institutionen och sättet att framföra den konstrueras som viktig av pojken. Förbudet att tala andra språk (än svenska) framställs av pojken som en banal regel. I beskrivningen säger han "och bla, bla, bla" vilket är en antydning om att han inte tycker att bestämmelsen är värd att upprepas. Ändå uppmärksammas att personalen under konflikten framförde bestämmelsen på ett felaktigt (och kränkande) sätt, genom att skrika: "snacka svenska här, snacka inte nåt annat språk här".

Om språkliga förbindelser – Sydslaviska uttryck i svensk kontext

Ord och meningar på andra språk än svenska kan urskiljas i studiens empiriska material. I dessa exempel synliggörs etniciteten i kontexten, användning av icke-svenska uttryck aktualiserar även betydelsen av det svenska språket. Uttryck och meningar på andra språk än svenska kan i materialet ses i kombination med uttryck och meningar på svenska språket – en språklig förbindelse mellan olika språk skapas härmed av aktörerna. Det vanligaste språket i materialet förutom svenskan är engelska, se citatet ovan när flickan beskriver ungdomars bristande svenska och säger: "fuck you" (se under rubriken "Språkbrister som förklaring"). De sydslaviska språken (bosniska, kroatiska och serbiska) är också vanliga i materialet.

När jag samtalade med ungdomarna och deras föräldrar uppmärksammade en del av dem min bakgrund. En arabisk flicka som jag träffar på en institution inleder samtalet med mig:

Flicka: Är du från Bosnien?

Goran: Ja det är jag. Hur vet du det?

Flicka: Jag har många kompisar från Bosnien.

Goran: Det måste vara min brytning ... (FA 0722)

Min bakgrund verkar ha aktualiserat användning av en del uttryck från de sydslaviska språken under samtalen. Några av dessa ska lyftas upp i detta kapitel. Sydslaviska uttryck används av ungdomar och föräldrar när de vill inleda ett samtal, jämföra en viss kontext med en annan och framföra kritik om de andra aktörerna i ungdomsvården.

Vid besök på två olika institutioner *inleder* ungdomarna samtal med mig genom att uppmärksamma min bakgrund, de ville att jag säger någonting på bosniska.

Ex 1

Efter intervjun går vi (jag och två intervjuade flickor) till avdelningen. På avdelningen talar jag med en flicka som undrar från vilket land jag kommer. Jag berättar att jag kommer från Bosnien och då säger flickan, med stolthet, att hon är "halv alban halv bosnisk". Hon trodde inte på mig när jag sa att jag kan tala bosniska och hon blev förvånad när jag sa någonting på bosniska, kommer inte ihåg vad. (FA 0811)

Ex 2

Jag står ute med en svensk pojke som röker. Han frågar mig: "Hur säger man jag älskar dig på bosniska?"

Goran: *Volim te*, är det nån tjej från Bosnien som du vill säga det till?

Pojke: Neej, jag är förlovad (visar ringen), jag kan bara säga detta på många språk.

Goran: Ok. Det är en viktig fras.

Pojke: Hur säger man, du är söt?

Goran: *Ti si slatka*.

Efter detta övar pojken att uttala, "*Volim te*" och "*Ti si slatka*" om och om igen och till slut säger han detta nästan felfritt. (FA 0722)

Sydslaviska uttryck används också för att *jämföra* en viss kontext med en annan. Den svenska flicka som citeras i kapitlet "Språkbrister som förklaring" jämför ungdomars brister i svenska språket och deras användning av svordomar med en framställd kontext i Bosnien. Hon säger:

Flicka: Det är samma som om vi skulle åka till, vi kan säga Bosnien, och vi kanske inte kan så bra bosniska, då kanske vi säger bara typ "*pička ti materina*" (översättning: din mammas fitta) istället för att säga "nej, jag kan inte göra detta" typ. (skratt)

Även *kritik* mot andra aktörer i ungdomsvården kan framföras med hjälp av sydslaviska uttryck. En sydslavisk pojke är arg när han beskriver sin tillvaro på institutionen. Han framställer institutionen som ostädad:

Pojke: Det är skitigt helt enkelt. Smutsigt, damm överallt, du städar, du städar femtio gånger, det hjälper inte. Dammet flyger så man kan inte andas det. *Gušiš se bre* ("du kvävs va"), *sranje* ("skit").

På liknande sätt framför en mamma sin kritik mot andra inblandade aktörer i ungdomsvården. Hon använder inte sydslaviska ord men hon framför sin kritik genom att ordagrant översätta ett sydslaviskt uttryck till svenska. Hon berättar om tiden före sonens placering på institutionen:

Naida sa att hennes son gärna ville byta klass (i skolan, på grund av en konflikt med andra barn) men att en lärare i skolan sagt: "ni måste skriva ansökan". Naida blev upprörd och pratade högljutt: "Jävla hästar, ni tittar bara fram! Sätt en stol där och låt honom gå till skolan!" (FA 0815)

Att säga "Jävla hästar, ni tittar bara fram" till någon är ett sydslaviskt uttryck som ordagrant översatts till svenska och i Naidas kultur betyder det ungefär: "jävla dumskallar, ni är så fyrkantiga". Att förknippa en aktör med en häst som bara ser rakt fram antyder att skolpersonalen i detta fall inte var så flexibla avseende pojkens önskan om att få byta klass, man fastnade i stället i den byråkratiska mall som, i vanliga fall, skall följas när en elev vill byta klass.

Diskrimineringsbeskrivningar

Varför placeras ungdomar – Ungdomarnas förklaringar

I ungdomarnas berättelser hör jag ofta förklaringar till varför de placerats på institution. Ibland berättar ungdomarna i generella termer om vanliga anledningar till placering och i dessa skildringar används etnicitet. Skillnader och likheter mellan etniska kategorier kan urskiljas här.

När en sydslavisk pojke beskriver *den vanliga placeringsanledningen* för kategorierna svenska ungdomar och ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk kan vi utläsa skillnader i beskrivningen. Anledningarna framställs som specifika för respektive kategori. Den enda likhet som kan utläsas i framställningen är *ansvaret för placeringen*, där den gemensamma nämnaren är att föräldrarna utpekats som ansvariga för ungdomarnas öde.

Pojken berättar under en uppföljningsintervju om den vanliga anledningen till placering hos kategorierna svenska respektive ungdomar med invandrarbakgrund. Jag frågar honom: "Anser du att ungdomar som kommer från olika länder har olika typ av problem?"

Pojke: Svenskar, de har ... På institutioner är mest såna ... De som jag träffat på, deras föräldrar är alkoholister och narkomaner. Föräldrarna vill inte ha dem, sen har de varit på fosterhem, rymt från fosterhem och på så sätt har de kommit till institution, de har rymt från fosterhem.

Goran: Ok.

Pojke: Det är deras föräldrar som har sett till att de kommer till institutionen,

deras föräldrar är, som jag sa, narkomaner, alkoholister, så de har hamnat där ... Så jag tror att svenskarna har mer familjeproblem, inte alla, men många.

Goran: Aaa.

Pojke: Och invandrare är mest bråkiga kanske ... Det finns också invandrare som har familjeproblem.

Goran: Visst det förstår jag, du pratar i generella termer.

Pojke: Ja, och de, invandrare, de är så kriminella, snor bilar kanske, rånar och de har inte gått i skolan. Därför är invandrare där och de svenska, jag tycker att det är mycket familjeproblem. Det har jag hört från de ungdomar som bor där. Svenskarna brukar säga "ja min mamma är alkoholist och min pappa är ... eller de vill inte ha mig hemma" och såna grejer och invandrare säger "jag snodde en bil, jag gjorde det, jag gjorde det (skratt)" lite överdrivet också (skratt) de säger grejer för att bli coola.

I den generella beskrivningen av anledningar till placering av ungdomar nämner pojken en skillnad som grundar sig på aktörernas etnicitet. Kategorin svenska ungdomar jämförs med kategorin ungdomar med invandrarbakgrund. Skillnader kan utläsas i pojkens framställning, svenska ungdomar placeras vanligtvis på en "familjeproblem" och ungdomar med invandrarbakgrund på en "kriminalitet".

Även ansvarsfrågan diskuteras. Svenska föräldrar utpekas som ansvariga för placeringen av sina barn, "det är deras föräldrar som har sett till att de kommer till institutionen". Senare i intervjun aktualiseras ansvarsfrågan hos de placerade ungdomarna med invandrarbakgrund, även här utpekas ungdomarnas föräldrar som ansvariga, "det är mycket föräldrarnas fel".

Pojke: Föräldrarna (till ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk) kommer hit, de behöver pengar. De tror att de kan fixa jobb här direkt, de kan inte svenska, de (...). De tror att de kan leva på socialen, de föder tio barn, de tror att alla barn ... Ja visst, när de är små, du kan ge dem en klubb i munnen så blir de tysta. Sen när de blir äldre, du vet? De vill ha mer grejer, de vill ha moped, de vill ha fina skor, fina kläder, men de kan inte ge dem de sakerna, de lever bara på socialen. Så går de ut på stan, de snor en moped, de blir tagna, de går ut, de bli hemkörda. De går ut igen, "ja det var roligt, jag körde moped, vi kanske snor en bil". Sen blir det så att man kommer i kontakt med kriminella barn, röka hasch kanske, ja såna grejer, säljer hasch till andra kanske ...

Goran: Så på så sätt går det till?

Pojke: Tror jag.

Goran: Visst, visst.

Pojke: Det är mycket föräldrarnas fel att de hamnar där de hamnar.

Social kontroll på institutionen – Bråk och förbud

En del av ungdomarna använder sig ibland av etnicitet när de förklarar bråk och förbud på institutionen. Att uppmärksamma att någon aktör i framställningen är svensk eller "med en annan bakgrund" konstruerar en ny dimension i beskrivningen, en etnisk sådan, som ger en specifik mening till det

framställda. Ibland framställs aktörernas etniska tillhörighet som orsak till bråk eller förbud. Etniciteten används av ungdomen som en förklaring till bråket/förbudet. Det implicita i dessa beskrivningar är att ungdomarna med annan etnisk bakgrund än svensk framställer sig själva som offer i relation till de svenska ungdomarna och institutionspersonalen.

En pojke med arabiskt namn berättar under intervjun på institutionen om ett bråk med en svensk pojke och förbuden som följde. Hans huvudpoäng är att institutionspersonalen valde att misstro honom och tro på den svenska pojken.

Pojke: Jag bråkade med en svensk kille och sånt, sen så trodde de (institutionspersonalen) på allt som han sa och ingen trodde på vad jag sa. Han förstörde själv sina saker (...) så trodde de att det är jag. Sen lät de mig inte att gå ut och så.

Ibland reagerar ungdomarna på att påföljd uteblir efter ett bråk. Även då använder man etnicitet i framställningen. En annan pojke med arabiskt namn berättar om ett bråk på institutionen.

Pojke: Den killen tar bollen och så skjuter mot honom, och så säger han "din blattefitta!", så går han därifrån. Och läraren bara står där och säger "Ja, men ta det lugnt nu", alltså han bara lät honom gå. Och så hände ingenting utav det.

Pojken ovan reagerade på att det inte blev någon påföljd efter bråket. Etniciteten lyftes fram i berättelsen. Om han inte nämnt uttrycket "din blattefitta" skulle framställningen se annorlunda ut, den etniska dimensionen skulle inte framträda. I fortsättningen av intervjun jämför pojken två olika bråk, i det ena är två svenska pojkar inblandade, i det andra är han själv inblandad.

Pojke: En annan kille får blåmärken och sånt, och en annan kille får en massa rivsår och jag sa "Blir det nån polisanmälan mot dem?", de (institutionspersonalen) bara "Nej, nej, nej!". Alltså när de bråkar får de sitta kvar på avdelningen, när jag bråkar fick jag nästan en polisanmälning. När de bråkar, ingenting händer, ingen polisanmälning, och grejen är att de två (som bråkade) var svenskar.

I beskrivningen dras en skiljelinje mellan sättet hur institutionspersonalen bemöter svenska ungdomar och ungdomar med en annan bakgrund. Under intervjun med en pojke med latinamerikanskt namn talade vi om permissioner när han spontant började berätta om de andra pojkarna på hans avdelning:

Pojke: Just nu är det två (pojkar), som har utländsk bakgrund, föräldrar som har utländsk bakgrund, inte svenskar du vet? Det är bara två, jag och en annan kille, Latif, sen resten är svenskar. De (institutionspersonalen) behandlar oss lite så, bara lite, så orättvist, bara lite så.

Goran: Kan du ge nåt exempel? Hur kan de behandla er lite olika?

Pojke: Alltså, för att vi typ, vi läste tidningen och så stod det nånting dumt om

svenskarna, vi skrattade åt det och då tänkte de direkt, "vad skrattar ni åt?" och bla, bla, bla, en massa grejer, alltså de blev skitarga bara för det. Så jag bara "Ja, men du, om det står om chilenare bla, bla, bla, det är klart, vad kan jag göra åt saken? Det är klart ni får skratta, jag kan inte bli arg och säga: ni får inte skratta." Men de blir direkt arga och sa bara "Nej, ni får inte skratta!".

Ovan kan vi se att pojken använder aktörernas etniska tillhörighet för att förklara förbudet att skratta, "vi läste tidningen och så stod det nånting dumt om svenskarna, vi skrattade åt det och då tänkte de direkt". Pojkens poäng är att det finns tillfällen då det sker en slags etnisk diskriminering på ett subtilt sätt på den institution där han är placerad.

Ungdomarna använder här sin etnicitet för att implicit framställa sig som offer i relationen till svenska ungdomar och institutionspersonal. Deras resonemang är att de anklagas för någonting som de inte har gjort, den skyldige svensken slipper påföljd och institutionspersonalen gör ingenting åt saken. Det verkar som om ungdomarna vill visa att de stämplats som "bråkstakar" och att denna stämpel är felaktig. I framställningen visar de upp en strategisk etnifierad offeridentitet som en kontrast till svenska ungdomar och institutionspersonal.

Särbehandling

En del av ungdomarna med annan etnisk bakgrund än svensk använder sig av etnicitet när de framställer diskriminering på institutionen. Ofta jämför sig ungdomarna med de svenska ungdomarna och i den jämförelsen uppvisas en bild av diskriminering. Jämförelsen handlar ofta om praktiska dagliga aktiviteter och institutionspersonalens bemötande av ungdomarnas önskemål. De intervjuade ungdomarna framställer institutionspersonalen som partisk, d v s att de svenska ungdomarna i högre grad får sina önskemål uppfyllda. Ungdomarna beskriver sig explicit och implicit som offer för diskriminering. En placerad sydslavisk pojke jämför sig exempelvis med en svensk pojke på samma institution:

Pojke: ... killen har större problem än mig, han har varit här tre dagar mer än mig, varför skulle inte han kunnat vara rymningsbenägen, han får ringa sin flickvän, han får prata med hon, han får träffa hon, han får gå ut, han får gå ut på promenader medan jag ska vara inlåst i andras äckliga damm (...) äta er svenska mat på detta pappersfatet (upprörd), alltså det var skit.

Goran: Mmm. (...) Men varför säger de att du är rymningsbenägen, har du försökt att rymma nån gång?

Pojke: Nej, inte ett dugg.

Goran: Den killen som fick gå ut och promenera, vad har han för etnisk bakgrund?

Pojke: Svensk.

Goran: Är han svensk?

Pojke: Han är svensk.

Goran: Tror du att detta kan ha betydelse?

Pojke: Ja, jag kan tänka mig nåt sånt. Rasistisk, jag kan väl tänka mig nånting sånt. Man vet inte hur de är i Sverige, de kränker en bara när de kollar på en. (...)

G: Mmm.

Pojke: Och de kan kränka dig på det sättet också. Killen är tre dagar innan mig här och han får lov att göra allt.

Pojken ovan var upprörd flera gånger under intervjun och han riktade flera gånger pekfinger mot sin tinning när han beskrev olika situationer där institutionspersonalen och ibland svenskar generellt framställs som vansinniga. (FA 0709) Liknande exempel framförs av en pojke med arabiskt namn som var placerad på en annan institution. Även här handlar det om förmånen att gå ut:

Pojke: Vi brukar vara inomhus ganska mycket du vet? Vi brukar inte få göra så mycket du vet? Så vi säger: "Kan vi få gå ut?" Han (institutionspersonalen) bara "Nej, nej!", och jag bara "Varför?", "Nej idag blir det ingenting". Sen typ en halvtimme efter, jag ser hur de andra åker ut. Kanske typ åker ut och köper godis eller går till nån affär och sen kommer tillbaka. Och grejen är att de var svenskar som åkte. Så jag får inte åka med, så jag ser de andra åker ut och kommer tillbaka, så hade de godis med sig och dricka och sånt.

Goran: Hur reagerade du på det?

Pojke: Jag blev skitarg.

Goran: Har du sagt något till personalen eller frågat varför?

Pojke: De bryr sig inte, de bara ... De kommer på nån bortförklaring "Ja, men du har misskött dig, du får inte följa med".

Goran: Var det så, att du hade misskött dig?

Pojke: Nej, jag har inte misskött mig.

Pojken beskriver sig själv som diskriminerad, svenska ungdomar får gå ut i kontrast till honom som inte är svensk. Institutionspersonalen framställs som diskriminerande, de hittar på anledningar, som misskötsamhet, till varför pojken inte får komma ut.

En placerad sydslavisk flicka berättar i liknande termer om olika händelser. Institutionspersonalen uppfyller de svenska ungdomarnas önskemål i kontrast till de önskemål som framförs av ungdomar med annan bakgrund än svensk. Även här finns ett påstående om påhittad misskötsamhet som anledning till varför önskemålen inte uppfylls.

Flicka: De (svenska ungdomar) får göra en sak efter en vecka, för oss (ungdomar med annan etnisk bakgrund än svensk) det tar typ fem veckor för att göra den saken. (...)

Goran: Sakerna du pratar om, det är ... till exempel?

Flicka: Åka till Ikeus (ett känt utflyktsmål för barn) till exempel och göra såna saker. Det är alltså inte samma regler, man behandlar oss hårdare än dem (...)

Goran: Ok. Det är nånting som du har uppmärksammat?

Flicka: Aaa.

Goran: Har någon påpekat detta för personalen?

Flicka: Ja, vi har sagt, "är detta på grund av ..." vi sa så "är detta på grund av att vi är invandrare" de bara "nej, hur kan ni säga så". Vi säger så för att vi upplever det så. Sen har de inte sagt så mycket.

Goran: Ok, har det blivit nån förändring efter det?

Flicka: Nej.

Goran: Vad har de för motivering till att ni får göra det efter fem veckor jämfört med ...

Flicka: Nej de säger "men du har inte skött dig" jag bara "jag har skött mig precis lika mycket som alla andra". Sen kommer de på saker som man har gjort, som man egentligen har inte gjort, som de säger "du har gjort det och det" och jag har inte gjort det. Sen de säger: "ja, det har du". (djupt andetag)

Framställningen ovan görs i dikotoma vi och de-termer och därmed skapas en bild av etniskt särskiljande behandling på institutionen. Samma flicka ger en detaljerad bild av diskrimineringen några månader senare under en uppföljningsintervju. Hon specificerar berättelsen genom att ge fler exempel.

Flicka: På institutionen där jag bodde, där fanns jag och en tjej till (från ett annat land) och vi märkte att vi blev behandlade olika av dem (institutionspersonalen). Vi hade telefontid till kvart över nio, pratade de (svenska ungdomar) till tjugo över nio så det var inga problem men när vi pratade, om klockan var 21 och 14 sa de till oss "nu måste ni lägga på, det är slut om en minut". Om de (svenska ungdomar) pratade över så gjorde det ingenting.

Goran: Mmm.

Flicka: Så man ser att de behandlar folk olika beroende på var de är ifrån.

Goran: Institutionspersonalen?

Flicka: Ja.

Goran: Jaja.

Flicka: Och sen så, de lägger inte så mycket tid på folk som kommer från andra länder. De, (...) de är lite konstiga.

Goran: Mmm. Menar du att de lägger mer av sin tid på en svensk jämfört med en ...

Flicka: Ja.

Goran: Ok.

Flicka: Och till exempel jag som utlänning måste göra fem gånger bättre än en svensk måste för att gå ut och göra samma sak som henne eller ...

Goran: Ok. Har du nåt exempel, nånting som hände?

Flicka: Mmm, till exempel det var en tjej (otydligt) och det var en svensk tjej och de båda hade skolproblem så sa personalen till dem båda "sköter ni skolan var sin vecka så får ni lov att åka på Ikeus" och den svenska tjejen skötte skolan varje dag och det gjorde den andra tjejen också och hon fick inte åka till Ikeus utan den svenska tjejen fick. Och de lovade exakt samma sak.

Exemplen på diskriminering som aktualiseras ovan grundas på flickans syn på institutionspersonalens yrkesutövande (deras användning av tid, förbud

och löften i behandlingen) samt personalens bemötande av svenska ungdomar respektive ungdomar med annan etnisk bakgrund.

Berättelsen om hur de svenska ungdomarna fick en mer flexibel telefontid uppvisar den särskiljande och orättvisa behandling som ungdomarna med en annan bakgrund än svensk anser sig utsatta för när de inte tillåts samma flexibilitet. Med liknande termer framställs tiden som institutionspersonalen lägger på behandling av ungdomarna. Ungdomar med annan etnisk bakgrund missgynnas enligt flickan, eftersom personalen "lägger inte så mycket tid på folk som kommer från andra länder." Även förhållandet kring löften som inte uppfylls förknippas med *den diskriminerande institutionspersonalen*, "den svenska tjejen skötte skolan varje dag och det gjorde den andra tjejen också och hon fick inte åka till Ikeus utan den svenska tjejen fick".

Etniska tillmälen

I avsnittet ovan har vi sett hur ungdomar med annan bakgrund än svensk använder etnicitet som en förklaring till den diskriminering de utsatts för på institutionen. En liknande dynamik kan urskiljas i detta avsnitt där etnicitet används som ett verktyg för nedvärdering av ungdomar på institutionen. I beskrivningarna aktualiseras kategorier "svenskar som hatar svartskallar" och "schyssta svenskar".

En pojke med arabiskt namn exemplifierar en nedvärderande kommentar från en anställd på institutionen:

Pojke 1: Jag sa en gång till exempel "jag pallar inte va här (på institutionen) på detta stället" så sa en personal till mig "det är bättre då att du åker hem ju, till ditt hemland". Du vet? Så det tyckte jag var kränkande.

Pojke 1 tycks vara ledsen över institutionspersonalens kommentar om att återvända till sitt hemland och tycker att kommentaren var kränkande. En annan pojke med arabiskt namn ger en liknande redogörelse:

Pojke 2: Hon (institutionspersonal) sa: "din jävla kanakas stick härifrån" och kanakas betyder blatte. "Din jävla kanakas stick härifrån, vi vill inte ha dig här" och sånt. *Jag tycker att det var dåligt (ledsen röst)*. De ska inte kalla mig för blatte, så jag anmälde det till chefen och det hände ingenting.

Goran: Chefen gjorde ingenting? Konstigt. Men upplever du skillnad i hur man bemöter invandrare jämfört med svenskar på SiS-institutioner?

Pojke 2: Aaa, det beror på. Det finns svenskar, det finns schyssta svenskar som ... Det finns schyssta svenskar som möter mig på ett bra sätt. De visar mig respekt tillbaka men det finns några som ... som säger "jävla svartskalle". De hatar svartskallar.

Pojke 2 beskriver hur institutionspersonalen använder sig av hans etniska bakgrund för att nedvärdera honom. Han verkar besviken och man kan

utläsa hur denna upplevelse blev förstärkt genom att han konstaterar att institutionschefen inte gjorde någonting efter att han anmält det hela. Han upplever ingen möjlighet att förändra situationen genom att åberopa högre instans. Ändå uppmärksammar pojken att det finns "schyssta svenskar" som respekterar honom. Med detta vill han framställa sig själv som en som respekterar svenskarna.

Skämtsamma etniska tillmälen

Samma pojke som citerades i avsnittet ovan (pojke 1) nämner användande av etniska attribut vid skämt med andra ungdomar. Han beskriver att ungdomarnas etniska tillhörighet inte har så stor betydelse när ungdomarna på institutionen umgås med varandra. Deras etnicitet framställs som viktig endast när de skämtar med varandra. Jag ställer frågan: "Hur många är ni (ungdomar) på avdelningen?"

Pojke: Vi är sju här.

Goran: Vad kan du säga om er etniska tillhörighet?

Pojke: Hur då?

Goran: Hur många av er är svenskar hur ...

Pojke: Aaa, det är i perioder hela tiden ...

Goran: Just nu ...

Pojke: Just nu är (...) jag, Zoran, Ahmed (...), fyra invandrare och tre svenskar.

Goran: Från vilka länder kommer invandrarna?

Pojke: Eee, arab, alban, eee, somal och zigenare.

Goran: Ok. Vad kan du säga om ert umgänge, umgås alla med alla ...

Pojke: Oftast är det så.

Goran: Blir det nån gång kommentarer om någons etniska tillhörighet?

Pojke: Nej ingen, ingen ... I så fall kan nån säga svenne till nån och den säger nånting om invandrare men det är mer på skoj. Det blir alltid på skoj när man kommenterar.

När ungdomar talar om interaktionen med andra ungdomar får etnicitet en helt annan dimension än när de talar om interaktionen med institutionspersonalen. I berättelserna om institutionspersonalen framställs etnicitet ofta som någonting som används av personalen för att diskriminera, nedvärdera och kontrollera ungdomar, som ett situationsbetingat tillhygge. I berättelserna om ungdomarna framställs etnicitet *ibland* som något obetydligt och banalt men också som något som kan användas som ett verktyg vid skämt.

4 Avslutning

Syftet med denna studie har dels varit att beskriva och kartlägga när och hur inblandade aktörer inom ungdomsvården aktualiserar etnicitet genom kategoriseringar i den språkliga diskursen, dels att uppmärksamma hur den egna etniska identiteten formas och upprätthålls genom sådana kategoriseringar.

I ungdomsvården används etnicitet på en rad olika sätt. Rapporten har visat på en bred uppsättning exempel.

Etnicitet används explicit såväl som implicit, både av ungdomarna såväl som de professionella, men även i inbördes relationer inom respektive kollektiv samt mellan kollektiven. Vanligt är att använda etnicitet som förklaring, ett slags etnisk "account".⁶⁴ Vanligt är också att etniciteten blir ett verktyg i samspelet, d v s det används för att uppnå olika saker eller att betona eller framhäva en önskad bild.

Centralt är att detta verktyg används flitigt. Det framstår som smidigt och applicerbart i en mängd olika sammanhang, och det tydliggör såväl samhörighet som konflikt.

De professionella

De professionella kan förklara ungdomars agerande, de kan även jämföra sig med kollegor i termer av vem som visar mest etnisk hänsyn eller vem som kan mest om etnicitet. Etnicitet bildar ofta en arena för självpresentation: man framställer sig som "kulturellt kompetent" i relation till andra.

Etnicitet laddas med olika konnotationer. Detta blir tydligt när myndighetspersoner använder etniska attribut i sina beskrivningar. Flyktingströmmar påstås påverka den etniska sammansättningen hos de placerade ungdomarna. I framställningarna aktualiseras betydelsen av ungdomarnas "stam-, national- och religionstillhörighet".

Etnicitet används för att förklara olika företeelser. När man t ex förklarar varför det finns så många ungdomar med annan bakgrund än svensk placerade på institutioner jämförs kultur med etnifierad social kontroll ("svenska regler"). Resonemanget är att i invandrartäta områden råder en annan kultur och här gäller "andra regler" och att ungdomar som är bosatta där har svårt "att anpassa sig till de svenska reglerna". Även andra svårigheter i "problemområdena" och svårigheter som uppstår i de professionellas yrkesutövande förklaras med etnicitet.

⁶⁴ Se i Scott och Lyman (1968).

I talet om språkbrister blir etniska markörer *implicita*. Exempelvis uppmärksammar myndighetspersoner ett felaktigt utredningsresultat genom förklaringen "det berodde på språket". Det *implicita* i kontexten är att det handlar om en ungdom som inte är svensk och har brister i det svenska språket.

Det bristande språket under mötena aktualiserar betydelsen av kompetenta tolkar. De professionellas resonemang under intervjuerna är att man ska sträva efter att anlita kompetenta tolkar trots att det medför högre ekonomiska kostnader. De möten jag suttit med på där både ungdomar och föräldrar närvarat visar en annan bild av betydelsen av tolk på mötet. *Den frånvarande tolken* är den tolk som inte bokas till mötet trots att man vet att behov finns. *Den okunnige tolken* är närvarande på mötet men beskrivs som okunnig i svenska och i sitt hemspråk. *Den tidskrävande tolken* är med på mötet och är kunnig men tolkandet gör att samtalen under mötena blir ryckiga.

Ungdomar

Ungdomarna använder också etnicitet som förklaring – av placeringar, av den sociala kontrollen på institutionen (t ex bråk och vissa förbud), av diskriminering, av kärleksrelationer ("svenskar är tråkiga", "svenskar intresserar mig inte"). Allt detta kan alltså beskrivas i termer av etnicitet. Institutionslivet blir på detta vis etniskt laddat men laddningarna är inte alltid delade. Det bemötande som ungdomarna ser som etnisk diskriminering kan av personalen anses vara självförvällat, på grund av påstådd misskötsamhet.

Även matvanor laddas med betydelse som etnicitetsmarkörer, de beskrivs som en möjlig anledning till konflikter på institutionen. Ungdomarna uppmärksammar sina matvanor och på så sätt markerar de sin kultur- och religionstillhörighet.

Vi ser alltså att etnicitet är en omstridd markör i detta sammanhang och ett potentiellt vapen i samspelet. Detta blir också tydligt i de etniskt färgade svordomar och tilltal som ungdomar upplever som instrument för nedvärdering. Etnicitet kan också användas som en alternativ etnicitet, d v s en ungdom kan framhäva en viss bakgrund för att distansera sig från hur han eller hon vanligen uppfattas ("min mormor är från Grekland"). Etnicitet förekommer också i mer skämtsamma samspel, som flyktiga, lekfulla markeringar.

När ungdomar talar om interaktionen med andra ungdomar får etnicitet en helt annan dimension än när de talar om interaktionen med institutionspersonalen. I berättelserna om institutionspersonalen framställs etnicitet ofta som någonting som används av personalen för att diskriminera, nedvärdera och kontrollera ungdomar, som ett situationsbetingat tillhygge. I berättelserna om ungdomarna framställs etnicitet ibland som något obetydligt och banalt men också som något som kan användas som ett verktyg vid skämt.

Sammantaget framstår etnicitet som en resurs, dvs en tillgång för aktörerna i ungdomsvården för att begripliggöra och genomföra olika situationer och projekt. Det som begripliggörs och genomförs (eller sägs ha genomförts) är inte sällan problematiskt utifrån aktörernas synvinkel (när det t ex berör negativ särbehandling). Men att detta sker måste inte tolkas som problematiskt, snarare blir det tydligt hur aktörerna använder sig av etnicitet för att synliggöra problem.

Studiens begränsningar och obesvarade frågor

Det är viktigt att uppmärksamma att denna studie har sina begränsningar. Den ger inte en heltäckande och generell bild av etnicitetens verklighet inom ungdomsvården. Saker och ting kan förstås vara annorlunda på andra socialtjänstkontor och institutioner än de som jag besökte. Samtidigt visar min studie åtminstone en del av en återberättad etnifierad verklighet i ungdomsvården.

En kvalitativ studie kan visa situationer och återge berättelser som sannolikt inte visar sig i kvantitativa studier eftersom forskaren är närvarande under förhållandevis lång tid och uppnår en viss förtrogenhet med fältet. Detta blir synnerligen relevant i ett känsligt ämne, såsom etnicitet.

En kvalitativ studie kan bedömas efter dess *överförbarhet* (snarare än traditionell generaliserbarhet), dvs efter dess förmåga att analysera fenomen och tendenser på ett sådant sätt att läsaren lätt kan testa analysens bärkraft genom att applicera den på andra och liknande fält, som inte inkluderats i den aktuella studien.⁶⁵

De intressanta frågor som inte kunde besvaras inom ramen för denna rapport är: Hur vanligt förekommande är den beskrivna behandlingen som en del av ungdomarna med annan bakgrund än svensk uppmärksammade i denna studie (både gällande relationen med personalen och andra ungdomar)? Hur vanligt förekommande är exemplifierade beskrivningar hos svenska ungdomar?

På ett likartat sätt kan vi fråga oss vad myndighetspersoner i ungdomsvården tycker om hur utsatta de placerade ungdomarna är avseende diskriminering och nedvärderande behandling. Det intressanta är att undersöka dels om myndighetspersoner diskriminerar/nedvärderar sina klienter, dels att undersöka vad de tycker om fenomenet och vad de eventuellt anser sig göra åt det. Upplever myndighetspersonerna att deras klienter (ungdomar och föräldrar) diskrimineras eller behandlas på ett nedvärderande sätt? Upplever de att de orättvist anklagas för att uppträda diskriminerande?

En annan intressant aspekt som inte närmare kunde undersökas i denna studie är frekvensen av tolkars uteblivande från möten (när tolk behövs). Hur ofta upplever andra aktörer i ungdomsvården att tolken är okunnig i svenska

⁶⁵ Fangen (2004/2005), s. 276–277.

(och/eller i hemspråket)? Hur ofta upplever de att mötesdynamiken störs på grund av tolkens tolkande under mötet?

Ytterligare en fråga som inte kunnat besvaras inom ramen för denna rapport är vissa konkreta sociala fenomen som matvanor. Hur vanligt förekommande är konflikter på institutionerna som orsakas av ungdomarnas matvanor och av personalens uppfattningar kring matpreferenser och tabubelagd mat? Är det en självklarhet att placerade ungdomar har rätt att äta vegetarisk mat eller välja bort griskött – val som kan vara personliga preferenser men också kan uttrycka såväl religiösa som etniska markeringar. Den interaktiva dynamiken bakom stängda dörrar kan skapa en särskild verklighet där motsättningar kring sådana vardagliga fenomen kan utspelas.

Vidare kunde man undersöka hur vanlig den gemenskapsbildande användningen av etnicitet är. Hur vanligt är det generellt inom SiS att ungdomar grupperar sig efter etniska markörer? På vilka sätt (och hur ofta) kan det vara interaktivt smidigt eller funktionellt att ikläda sig rollen av en eller annan etnicitet?

Ett annat intressant perspektiv som förtjänar en analytisk fördjupning är att undersöka hur etnicitet och kön samverkar i institutionella praktiker. Bli denna samverkan betydelsefull i den vård och behandling som bedrivs vid särskilda ungdomshem? Vilka konsekvenser får detta för institutionsvårdens utformande?

Referenser

- Angerd, Eilard (2004) Genus och etnicitet i en »läsebok» i den svenska mångkulturella skolan. *Pedagogisk Forskning i Sverige*. Nr 4, s 241–262.
- Arneng, Malin (2006) *Årsrapport ADAD 05. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under år 2005. Tabeller*. Allmän SiS-rapport 2006:4. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Basic, Goran; Thelander, Joakim och Åkerström, Malin (2009) *Vårdkedja för ungdomar eller professionella? En processutvärdering av projektet "Motverka våld och gäng"*. Forskningsrapport nr 5. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Basic, Goran (2009d) *Engagerad fixare eller ytterligare en person som "bara pratar"?* *Mödrars röster om samordnare i ungdomsvården*. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behavior 2009:4.
- Basic, Goran (2009c) *Uppskattning, kritik och jämförelse – Projektet utifrån institutionspersonalens perspektiv*. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behavior 2009:3.
- Basic, Goran (2009b) *Uppskattning, kritik och förväntan – i ungdomars berättelser om ett samarbetsprojekt i ungdomsvården*. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behavior 2009:2.
- Basic, Goran (2009a) *Vi är fortfarande kompetenta! Röster från socialtjänsten om ett samarbetsprojekt i ungdomsvården*. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behavior 2009:1.
- Blumer, Herbert (1969/1986) *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Bredström, Anna (2003) Maskulinitet och kamp om nationella arenor – reflektioner kring bilden av "invandrarkillar" i svensk media, i de los Reyes, Paulina; Molina, Irene & Mulinari, Diana (red). *Maktens (o)lika förklädnader, kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: En festskrift till Wuokko Knocke*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Bråmås, Åsa & Andersson, Roger (2005/2006) *Bostadsmarknadens institutioner och grindvakter i den etniskt segmenterade staden – exemplen Stockholm och Uppsala*. Uppsala: Institute for Housing and Urban Research, Uppsala University.
- Charon, Joel M (2001) *Symbolic Interactionism*. New Jersey: Prentice Hall.
- de los Reys, Paulina & Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet: Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber.
- Davies, Karen (1999) Närhet och gränsdragning – att nå andra sorters kunskaper genom deltagande observation, i *Mer än kalla fakta: kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Emerson, Robert M. Fretz, Rachel I. Shaw & Linda L. (1995) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Fangen, Katrine (2004/2005) *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Garfinkel, Harold (2002) *Ethnomethodology's Program. Working Out Durkheim's Aphorism*. London: Rowman & Littlefield.
- Garfinkel, Harold (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Engelwood Cliffs. New York: Prentice Hall.
- Gerholm, Lena (2002) Språket – det nät genom vilket synerna flyr, i Ramberg, Ingrid; Pripp, Oscar (red). *Fittja, världen och vardagen*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Goffman, Erving (1963/1972) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Gruber, Sabine (2007) *Skolan gör skillnad: Etnicitet och institutionell praktik*. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Linköpings universitet.
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A (1997) *The New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.
- Hammarén, Nils (2008) *Förorten i huvudet. Unga män om kön och sexualitet i det nya Sverige*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Holmqvist, Kenneth & Holsanova, Jana (1995) Jag längtar efter svensk kvalitet och svenskt tänkande. Hur vi använder kategoriseringar i samtalet. *Lund University Cognitive Studies* 49.
- Holstein, James A & Gubrium, Jaber F. (1997/1998) Active Interviewing, i Silverman David (red) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Hylland Eriksen, Thomas (1993/2000) *Etnicitet och nationalism*. Falun: Nya Doxa.
- Högdin, Sara (2007) *Utbildning på (o)lika villkor: Om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*. Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Kohler Riessman, Catherina (1993) Narrative Analysis. *Qualitative Research Method Series* 30. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
- Lill, Linda (2007) *Att göra etnicitet – inom äldreomsorgen*. Malmö högskola.
- Magnússon, Finnur (2002). *Etniska relationer i vård och omsorg*. Lund: Studentlitteratur.
- Martens, Peter; Shannon, David & Törnqvist, Nina (2008) *Diskriminering i rättsprocessen: om missgynnande av personer med utländsk bakgrund*. Stockholm: Brå.
- Molina, Irene (2006) Identitet, norm och motstånd bland ungdomar i förorten, i Mulinari, Diana; Räthzel, Nora (red) *Bortom etnicitet*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Otterbeck, Jonas (2000) *Islam, muslimer och den svenska skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Potter, Jonathan (1996/2007) *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage Publications.
- Räthzel, Nora (2000) Living Differences: Ethnicity and Fearless Girls in Public Spaces. *Social Identities*, (6:2), 119–142.

- Ring, Jonas (1999) *Hem och skola, kamrater och brott*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Roosvall, Anna (2005) *Utrikesjournalistikens antropologi. Nationalitet, etnicitet och kön i svenska tidningar*. Medie- och kommunikationsvetenskap, Stockholms universitet.
- Scott, Marvin, B. & Lyman, Stanford, M. (1968) Accounts. *American Sociological Review*. Vol. 33, No. 1, 46–62.
- Statens institutionsstyrelse, *Årsrapport ADAD 07. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under år 2007. Tabeller*. Allmän SiS-rapport 2008:8.
- Statens offentliga utredningar (SOU 2006:79) *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet, Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Statens offentliga utredningar (SOU 2005:37) *Tolkutbildning – nya former för nya krav*. Utbildningsdepartementet, Utredningen om kontakttolkar.
- Statens offentliga utredningar (SOU 2004:15) *Tolkförmedling: kvalitet, registrering, tillsyn*. Betänkande av Tolkförmedlingsutredningen, Tolkförmedlingsutredningen.
- Statens offentliga utredningar (SOU 2001:54) *Ofärd i välfärden*. Socialdepartementet, Forskarantologi från Kommittén Välfärdsbokslut.
- Statistiska centralbyrån (2008) *Tabeller över Sveriges befolkning 2007*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- von Hofer, Hanns (red.) (1998) *Brottsligheten i Europa*. Lund: Studentlitteratur i samarbete med Institutet för framtidsstudier.
- Yon, Daniel A. (2000) Urban Portraits of Identity: on the problem of knowing culture and identity in intercultural studies. *Journal of Intercultural Studies*. Vol. 21, Issue 2. 143–157.

Internet

- <http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=6918>
- http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/03BDAC8A-E918-4F20-A461-18A30B7E37DB/11055/Tabeller_2008449.xls
- <http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?epslanguage=SV&id=1194>

Bilaga

Förslag på strategier i det fortsatta värdegrundsarbetet inom Statens institutionsstyrelse

Presenterat på seminarium på SiS-huvudkontor den 10 september 2009.

Vetenskapliga synpunkter

Gubrium och Holstein (1997) påpekar att verkligheten kan ses som mångsidig. Varje verklighetstolkning är i grunden oavslutad – den kan vidare-tolkas.¹ I enlighet med detta kan det empiriska material som presenteras i denna studie samt studiens resultat eventuellt ses som föremål för fortsatt tolkning.

Under avsnittet "Studiens begränsningar och de obesvarade frågorna" presenterar jag några av de teman som jag funnit mest intressanta för fortsatt forskning. Förutom detta kan varje kapitel som helhet eller ett enskilt intervju-citat eller ett utdrag från fältanteckningarna ses som en eventuell upprinnelse för nya studier.

Praktiska synpunkter

Nedanstående synpunkter är ett förslag till åtgärder som syftar till att förbättra SiS-personalens kompetens i den praktiska verksamheten.

1. Bjud in personal från olika institutioner till workshops för att diskutera de empiriska exempel som uppmärksammats i denna studie.

Förslag på fyra teman som kan diskuteras vid sådana träffar:

a) Utredningar som görs på SiS utredningshem på ungdomar som inte behärskar svenska språket.

Finns det risker för felaktiga resultat?

Hur försäkrar man sig om att ungdomar verkligen deltar i utredningen?²

Hur undviker man att ungdomar etiketteras som "underbegåvade" till nästa utredning som visar att det förra utredningsresultatet var felaktigt och berodde på "brister i språket"?

¹ Gubrium och Holstein (1997).

² Uppmärksammades även i Basic, Thelander, Åkerström (2009).

b) Konfliktskapande mat.

Förekommer detta?

Hur hanteras eventuella matkonflikter?

c) Diskriminering/nedvärdering

Förekommer detta på institutioner?

Hur bemöter man detta?

Finns det någon plan för hur detta ska hanteras om det händer?

d) Förbud att tala andra språk än svenska på institutioner.

Förekommer detta på institutioner?

Hur motiveras förbudet/tillåtelsen?

Om det inte finns något förbud, hur betraktar man användandet av flera språk på en institution?

2. Bjud in kulturinformatörer som kan informera personalen om olika kulturer och jämföra dessa med den svenska. Kulturinformatörer beskriver och förklarar vad som kan hända i möten mellan kulturer – om kultursammansmältning och kulturkrockar.³

3. Anställ fler med annan etnisk bakgrund än svensk (på institutionen och på huvudkontor) men främja de oliktankande. En anställd med annan etnisk bakgrund kan också bli en skicklig närbyråkrat som lätt kan inbäddas i den rådande strukturen. På så sätt får man inte ett nytt perspektiv i verksamheten.

4. Vid bokning av tolkar, ställ krav på en auktoriserad tolk! Vid osäkerhet, kontakta domstolen och fråga efter tolkar som de anlitar. Domstolar har nämligen högsta betalningsschablon och de skickliga tolkarna väljer också den arbetsgivare som betalar mest.

Synpunkter kring rättssäkerhet

Bjud in SiS tillsynsenhet till workshops för att diskutera de empiriska exempel som uppmärksammats i denna studie.

Några diskussionsfrågor:

1. Vilket utrymme har tillsynsenheten för att uppmärksamma den jargong i vardagen som ungdomarna kan uppleva som nedvärderande eller diskriminerande?

³ Finns i flera kommuner. I Helsingborg tel. nr. 042 - 10 71 97; <http://www.helsingborg.se/templates/StandardPage.aspx?epslanguage=SV&id=1194,091006>.

2. Har personalen mött liknande berättelser vid sina tillsynsbesök på institutionerna?

Om svaret är JA, vad gör man åt saken?

Om svaret är NEJ, vad kan det bero på? Gör man intervjuer med ungdomar?

Hur görs i så fall intervjuerna? Hur väljer man intervjupersoner?

Tidigare utgivna rapporter i serien ”SiS följer upp och utvecklar”

- 1/98 Rällsögården. 40 års verksamhet vid ett behandlingshem för vuxna missbrukare. (Kerstin Möller, Arne Gerdner, Anita Oscarsson)
- 2/98 Bli sedd, välja väg och förändras. Utvärdering av utredningsarbetet vid Villa Ljungbacken – en ungdomsinstitution inom SiS. (Göran Sandell, Jeanette Olsson)
- 3/98 Årsrapport DOK 96. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1996 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 1/99 Årsrapport DOK 97. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1997 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 2/99 Med familjen för förändring. Institutionsbaserat familjearbete. (Martha Kesthely)
- 3/99 Klockbacka – en välintegrerad akutinstitution. (Gurli Fyhr)
- 4/99 Behandling av adopterade barn på särskilt ungdomshem. Förslag till en behandlingsmodell. (Jan-Åke Eriksson, Inger Sundqvist)
- 5/99 Ett år efter utskrivning – vad hände sen? En uppföljning av 31 LVM-klienter och deras situation ett år efter utskrivning. (Håkan Larsson, Märta Ollus)
- 6/99 Beroende av droger – utsatt för övergrepp? Intervju- och enkätundersökning av drogberoende män på Rällsögården 1998. (Anders Nyman)
- 1/00 Årsrapport ADAD 97. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under 1997 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 2/00 Årsrapport DOK 98. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1998 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 3/00 Utfall och kvalitet inom LVM-vården. Uppföljning av Lunden och Älvgården. (Arne Gerdner)
- 4/00 Årsrapport DOK 99. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under 1999 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 5/00 Tiden på Älvan och ett år efter ... 25 pojkars syn på vistelsen samt uppföljning ett år efter utskrivning. (Anna Michanek, Marianne Kristiansson, Rose-Marie Westermark, Bella Machado)
- 1/01 Årsrapport ADAD 98. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under 1998 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 2/01 Flickan och hästen. Bilder från ett hem för särskild tillsyn. (Sven Forsling)
- 3/01 Årsrapport DOK 00. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under år 2000 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 1/02 Årsrapport ADAD 99. Nyinskrivna ungdomar på särskilda ungdomshem under 1999 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 2/02 Unga förövare av sexuella övergrepp. Tunagårdens behandlingsmodell. (Åsa Jeppsson, Inga Tidefors Andersson, Eva Löwdahl)
- 3/02 Barfotabarn. Flickors vandring från LVU till LVM. (Anette Kindstrand, Tomas Theorin)

- 4/02 SCL-90. Svensk normering, standardisering och validering av symtomskalan. (Mats Fridell, Zvonimir Cesarec, Monica Johansson, Stine Malling Thorsen)
- 1/03 Psykisk och somatisk belastning hos tvångsvårdade kvinnor. LVM- och LVU-vårdade kvinnor vid Lunden. (Irène Jansson, Mats Fridell)
- 2/03 Att bedöma risk för återfall bland antisociala unga. En kunskapsöversikt. (Niklas Långström)
- 3/03 Det finns inga hopplösa fall, eller ...? Unga kvinnors möte med vården inom SiS. (Mai-Louise Björk, Inger J:son Knodt)
- 4/03 Kontaktmannaskap. Emotionella upplevelser hos behandlingsassistenter inom LVM-vården. (Anita Helgesson)
- 5/03 Årsrapport ADAD 00. Ungdomar som skrivits in på särskilda ungdomshem under år 2000 – bakgrund, livssituation och behandlingsbehov.
- 1/04 Från miljöterapi till KBT. Institutionsbehandling av kriminella pojkar. (Bengt Daleflod, Martin Lardén)
- 2/04 Årsrapport DOK 01. Personer inskrivna vid LVM-institutioner under år 2001 – bakgrund, livssituation och vårdbehov.
- 3/04 Kvinnliga LVM-klienters våld på institution. En studie vid Lunden, Rebecka och Runnagården. (Tom Palmstierna)
- 4/04 Institutionsbaserad LVM-forskning. 12 år av forskning, utveckling och utvärdering vid Karlsvik. (Björn Sallmén)
- 5/04 MAPS. En metodik för att göra dokumentation användbar i behandling. (David Öberg)
- 1/05 Från tvång till frihet. Uppföljning av SiS missbrukarvård. (Jonas Larsson, Vera Segraeus)
- 2/05 ADAD. Uppföljning 2000–2002. (Stefan Nordqvist)
- 3/05 Flickor i tvångsvård. Utvärdering av tolvstegsinriktad §12-vård av unga kvinnor. (Arne Kristiansen)
- 1/06 Svensk social barnavård ur ett könsperspektiv 1993–2003. En litteraturgenomgång. (Petra Ulmanen, Gunvor Andersson)
- 2/06 Rum för återanpassning. Den fysiska miljöns betydelse inom ungdomsvården – en miljöpsykologisk översikt. (Jan Janssens, Thorbjörn Laike)
- 3/06 Att övervinna världen. Om verksamhet och ideologi vid Granhult – ett särskilt ungdomshem. (Göran Johansson)
- 1/07 Erfarenhetsinläring och lärstilar. Analys och standardisering av Kolbs Learning Style Inventory i svensk version. With an English Summary. (Sven Marke, Zvonimir Cesarec)
- 1/08 Det slutna tjejrummet. Missbrukande flickor i tvångsvård. (Karin Trulsson)
- 2/08 MTFC. Ett evidensbaserat manualstyrt behandlingsprogram. (Lotta Højman, Nick Dovik)

- 3/08 Ett kontrakt för livet. Utvärdering av en särskild satsning på missbrukarvården. (Ali Hajighasemi)
- 4/08 Att starta ett program. Första stegen i arbetet med SiS-Komet. (Lina Ponnert, Kerstin Svensson)
- 1/09 Att arbeta på enkönade eller blandade avdelningar. Betydelse för vårdens utformning vid särskilda ungdomshem. (Tove Pettersson)

På SiS ungdomsinstitutioner har ungefär hälften någon form av utländsk bakgrund, antingen är de själva födda i utlandet eller en eller båda deras föräldrar kommer från länder utanför Sverige. Trots detta är vår kunskap om hur detta återspeglas i verksamheten på institutionerna ytterst knapphändig. Tillmäts etnicitet någon betydelse i behandlingen och relationerna på institutionerna? Hur går kommunikationen till när det brister i språkkunskaper?

I samband med utvärderingen av vårdkedjeförsöket inom ungdomsvården, ett regeringsuppdrag till SiS som gick under namnet Motverka våld och gäng – MVG, kom etnicitetsfrågor att lyftas fram i de intervjuer som genomfördes med ungdomar, deras föräldrar, socialtjänst- och institutionspersonal. Goran Basic, som också deltog i utvärderingen, har i denna rapport analyserat muntliga framställningar som rör etnicitet hos olika aktörer inom ungdomsvården. Han finner att etniciteten framhålls och att den får olika betydelse för ungdomar och deras föräldrar å ena sidan och för de professionella å andra sidan.

Statens
institutions
styrelse SiS

Statens institutionsstyrelse SiS
Box 163 63, 103 26 Stockholm
Telefon vx: 08-453 40 00
Telefax: 08-453 40 50
Besöksadress: Drottninggatan 29
www.stat-inst.se